

VÁGÓ ADÁM

A KÁRPÁT-MEDENCE ŐSI KINCSEI

A KŐKORTÓL
A HONFOGLALÁSIG

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM

KOSSUTH KIADÓ

2. oldal	Csorba László előszava
3. oldal	Vágó Ádám ajánlása
7. oldal	Szenthe Gergely bevezetése
8–19. oldal	Őskőkor (Markó András)
	Újkőkor és rézkor (Raczky Pál)
20–81. oldal	Újkőkor
82–103. oldal	Rézkor
104–183. oldal	Bronzkor (V. Szabó Gábor)
	Vaskor (B Szöllősi Szilvia–Đurkovič Éva)
184–210. oldal	Hallstatt-kor
211–240. oldal	Preszkíták és szkíták
241–281. oldal	Kelták
	Római kor
282–342. oldal	Rómaiak (Mráv Zsolt)
343–355. oldal	Szarmaták (Istvánovits Eszter)
356–395. oldal	Hun kor (Rácz Zsófia–Szenthe Gergely)
396–431. oldal	Germánok (Koncz István–Rácz Zsófia)
	Avar kor
432–481. oldal	Avarok (Szenthe Gergely)
482–489. oldal	Karoling-kor (Szőke Béla Miklós)
490–527. oldal	Honfoglalók (Bollók Ádám)
528. oldal	Ajánlott irodalom

BEVEZETŐ GONDOLATOK EGY RÉGÉSZ TOLLÁBÓL

Egy máig példa nélkül álló vállalkozás eredményét tartja kezében az olvasó. A kötet a Kr. e. 800 000-tól, a Kárpát-medencei őskőkor kezdetétől a Kr. u. 10. századig, a magyar honfoglalás koráig terjedő időszak régészeti emlékeit mutatja be. A régi ember életéről a római kortól máig tartó, szinte jelentéktelenül rövid időszak kivételével csak a régészeti források alapján alkothatunk képet. Mi több, az írott források szűkössége miatt Kárpát-medencei történelmi ismereteink a Magyar Királyság létrejöttéig jobbra népekre, egy-egy, megemlítésre méltónak ítélt eseményre korlátozódnak. A térség múzeumaiban a 19. század óta gyarapodó régészeti hagyaték tehát tudásunk elsődleges, ha nem kizárólagos forrása.

Az őskortól a kora középkorig eltelt hosszú időben a kötet fő témája: az ember hatalmas szellemi fejlődésen ment keresztül. Emiatt minden korszakban más hagyatékának összetétele, a tárgyak mögött pedig különbözik a közösségek vagy társadalmak belső felépítése is. Minden embercsoport más eszközökkel fogalmazza meg világképét, fejezi ki összetartozását vagy éppen másoktól való különbözőségét. Nem véletlen tehát, hogy más tárgyak láthatóak az album minden fejezetében. Szobrokkal, faragott kőplasztikával csak a római és Karoling-kort lapozgatva találkozunk az olvasó; a nagy népvándorlások korát tárgyaló fejezetekben alig jelennek meg a termelőgazdálkodás, a mindennapi élet tárgyai, így a háztartás kézzel formált vagy kézi korongolt kerámiája. Amikor azonban más korszakoknál – leginkább az újkőkornál – üjtük fel az albumot, éppen ezekkel: tároló- és különböző, mára ismeretlen célt szolgáló edényekkel, vagy éppen a kultuszélet tárgyainak tucatjaival, sőt százaival találjuk szembe magunkat.

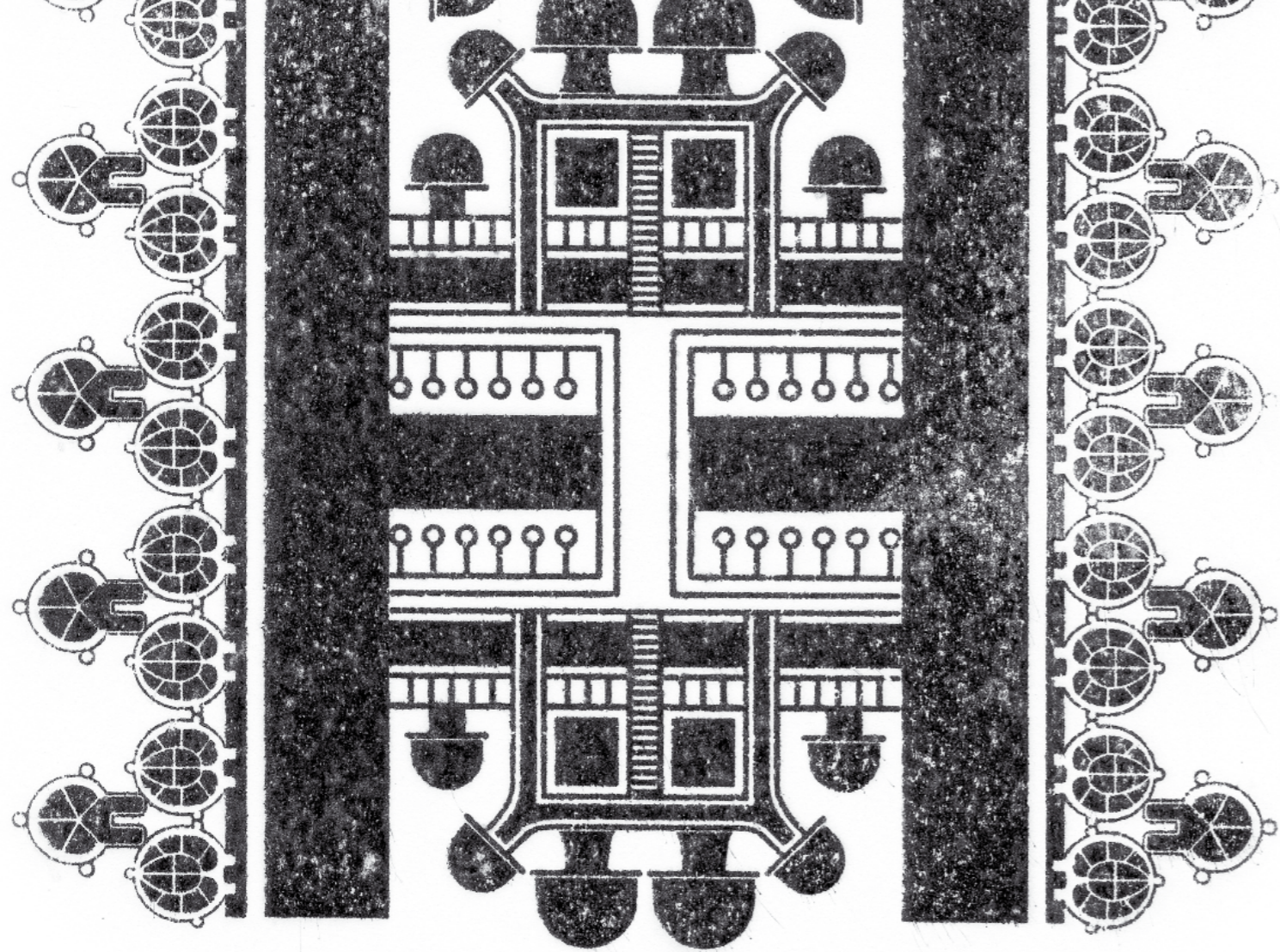
A különbségek mögött az emberi társadalmak és kultúra folyamatos átalakulása rejtőzik. Az ember az őskortól napjainkig hatalmas változáson ment keresztül. Fejlődése kitűnően vizsgálható az őskori, tízezer, ezer-, majd százéves léptékekben változó kultúrák segítségével. Ahogyan a kőkor, majd a bronz- és a vaskor folyamán egyre nagyobbak az emberi közösségek, úgy belső rendszerük is egyre összetettebb. Minél bonyolultabban tagolt egy társadalom, annál tagoltabb tárgyi kultúrája, annál többféle eszközzel fejezi ki magát. A kőkor szaka-szaiban, a réz-, majd a bronzkor folyamán egyre sokrétűbbé válik a tárgyi anyag, nő a maradandó anyagból készült emlékek száma, de maguknak a felhasznált anyagoknak a választéka is. Az ember tárgyait máig meghatározó kettősség, az alak és a tárgyon alkalmazott díszítés csak a neolitikum elején válik el egymástól. Ettől kezdve

a tárgy alakja és a felületen alkalmazott, tőle függetlenül váló, önmagában is jelentést hordozó ornamentika párhuzamosan létezik, koronként változó jelentőséggel egészíti ki egymást. A bronzkor már a nagy népeiséget egy helyen összpontosító, nagy embertömeget mozgató munkák kora. A földvárak, a már emberölésre szolgáló fegyverek: kardok, vértetetek, a nagy tömegű fémeket tartalmazó „depók” vallanak a mind erősebb központi hatalomról, összetett társadalmi rendszer kialakulásáról. A kései vaskorra ez a folyamat a városias jellegű településeken zajló pénzforgalom világáig vezet.

Ahogy egyre közelebb kerülünk a jelenhez, úgy szaporodnak az adatok, rövidülnek az egyre változatosabb anyaggal felvonuló régészeti korszakok. Mire a Kárpát-medence római korának kezdetével – szinte pontosan Krisztus születésének évében – kilépünk az őskorból, az ember korszakokon átívelő fejlődésének képe elvész szemünk elől. A rövid időre zsúfolódó rengeteg régészeti segítségével viszont lehetőség nyílik egy-egy korszak behatóbb megismerésére, kulturális, társadalmi, gazdasági folyamatok elemzésére. A Kárpát-medencében minden korszakban egymástól gyökeresen eltérő kulturális és társadalmi rendszerek találkoznak. Régészeti kultúráinak képe a térséget nyugatról-északnyugatról, a Földközi-tenger irányából délről, illetve keletről, a sztyeppe-erdős sztyeppe irányából érő hatások nyomán hallatlanul sokszínű. Az egymásra ható világok elemeiből itt létrejövő új kultúrák egyedi, az egyes összetevők alapján megjósolhatatlan szintézisek, tanulmányozásuk kimeríthetetlen forrás a múlt iránt érdeklődő számára.

A változó intenzitású hármass befolyásoltság nyomai a bronzkor és a vaskor után legszemléletesebben talán a népvándorlások korában foghatóak meg. A Kárpát-medencében keveredő népelemek között megjelenő germán népek ekkoriban veszik birtokukba a mai Nyugat- és részben Dél-Európát. A Kelet-Európától az Altaj-vidékig terjedő hatalmas területről „sztyeppei” népek érkeztek, végül a Mediterráneum térségének római gyökerekből fejlődő kultúrája is mindvégig érezte hatását. E sokféle lehetőséget előbb átmenetileg az avarok, majd végül a magyar honfoglalók fogták egységbe.

Ezzel a momentummal záródik az album. A benne összegyűjtött hatalmas anyag soha nem látott gazdagságban, új oldalról, a képek nyelvén közelít az olvasóhoz, akit a régészeti tárgyak felfedezésének egy új lehetőségével, a vizualitás személyes élményével szeretnénk megajándékozni, s így tenni részesévé közös történetünk megélésének.

HUN KOR

Rácz Zsófia és Szenthe Gergely

A HUN KOR (4. SZ. VÉGE – 5. SZ. KÖZEPE)

A korszak névadói és az európai nagy népvándorlások elindítói, a hunok, az írott források és a régészeti leletek alapján is lovas-nomád, sztyeppe népek voltak. A nomád életmód a megtelepedésre alkalmas területek peremén alakult ki, ahol az emberi élet fenntartásához a kedvezőtlen földrajzi és éghajlati környezethez való teljes alkalmazkodás, specializált életforma szükséges. A nomadizmus fogalma minden olyan embercsoport életmódját magában foglalja, amely az elégtelen, lassan megújuló vegetáció felélése, lelegettetése után továbbhalad, majd ugyanarra a területre szabályos időközönként visszatér. Egyik változata az eurázsiai sztyeppe lovas-nomadizmusa.

A nomád lét mindazonáltal soha sem jelentette egyetlen termelési mód – vagyis az állattartás – kizárólagosságát. A sztyeppei nomádok esetében a gazdálkodás így különféle állatfajok, mint a ló, juh és tevé tenyésztése mellett a környezeti adottságoktól függően a legtöbb esetben bizonyos növénytermesztést is felölelt.

A mobilitáson, hajtható állatok tartásán alapuló gazdasági modell ugyan lehetővé tette az emberi életet a kedvezőtlen éghajlatú területeken, egyúttal azonban komoly kockázattal is járt. Egy állatállományt megtizedelő szárazság vagy járvány könnyen összeomláshoz vezethetett. Ezért a nomádok mindig rá voltak utalva a környező, letelepült civilizációkra. A gazdasági modell sérülékenysége miatt e népek szellemi és tárgyi kultúrájának létfenntartáshoz, életmódhoz kötődő része rendkívül konzervatív, olyan megoldásokhoz ragaszkodik, amelyek megbízhatóan beváltak gyakran évezredek múltjának során.

A népvándorlások korában a Belső-Ázsiától a Kárpát-medencéig eljutó nomád népek leletanyaga – marandó anyagokból készült tárgyi kultúrája – szegényes. A jelenség ismét csak az életmód eredeti körülményeivel magyarázható. Oka részben a sztyeppei környezet nyersanyagszegénysége, elsősorban azonban a nomád társadalmak által a túlélés feltételeinek megteremtésére tett erőfeszítések nagyságának következménye. Minél több energiát követel a túlélés egy embercsoporttól, annál kevesebb szabad ereje marad arra, hogy összetett társadalmi szervezetet, munkamegosztást hozzon létre. A nomádok esetében a mozgékony, biztosítása csak korlátozott mértékben tette lehetővé a kézműves- és kereskedőréteg kialakulását.

A modern fogalomrendszerben egymástól megkülönböztetett iparművészet és művészet, együttesen az „esztétikai munka” fontos szerepet tölt be a személy és a csoport önmeghatározásának kifejezésében; tárgyi kultúrának azt a darabját formálja, amelyben az egyén vagy csoport tudata, szellemi vagyona leginkább kife-

jeződik. A nomád társadalmak művészi tevékenysége megmaradt öltözeti elemek, illetve könnyen mozgatható kistárgyak készítésének, díszítésének szintjén. Fából, nemezből, bőrből, szövetekből készült, önálló világszemléletről tanúskodó tárgyaik kidolgozottsága, díszítettsége gyakran kiemelkedő. A mai európai ember szemében képviselt esztétikai értékük sokszor igen magas, akkor is, ha általában nem érték el azt a technikai színvonalat, amely a letelepült civilizációk, Kína és Bizánc kézműves tevékenységét jellemezte.

Nagyon megváltozott azonban a helyzet, amint a mozgékony, kevésbé szervezett közösségek valamilyen okból rákényszerültek arra, hogy egymással szoros kapcsolatba kerülve, hierarchizáltabb társadalmat építsenek fel. Ekkor az új, birodalmi arisztokrácia külső forrásokból szerezte meg a reprezentáció hiányzó eszközeit – a kárvallottak rendre a rétegzettebb, nagyobb gazdasági tartalékokkal rendelkező, letelepült civilizációk voltak. A hun kor vándorló népei egy olyan, Mediterráneum-központú világba érkeztek, amely egy sok tényező által alakított, összetett társadalmi rendszert, és az ehhez kötődő kultúrát örökölt az antikvitástól. A társadalom az egyházi, katonai, hivatali

VI.1

Sírleletek

4. sz. vége–5. sz. első fele

Kistokaj, sírlelet (1971)

Cikádafibulapár: Öntött ezüst, aranyozott; H.: 3,7 cm
Rekeszdiszes csat: Öntött ezüst, aranylemezzel bevont, erre forrasztott, gránátbetétek alakját követő foglalatokkal; H.: 4,7 cm
HOM Miskolc, 73.24.65–66.

i 2: A nagyszéksős-i áldozati leletgyűjtes

A Szeged határában fekvő Nagyszéksős-puszta területén több részletben, 1912-ben, 1926-ban és 1934-ben került elő egy hun főember temetési szertartása során a földbe rejtett aranykincsek maradványai, összesen körülbelül kétszáz aranytárgy. A környék lakói úgy emlékeztek, már korábban is „talicskaszámra” hordták el innen a kincseket. A helyszínen ásatást végző Móra Ferenc, a szegedi múzeum akkori igazgatója is több aranytárgyat talált itt, kis mélységben, „egy csomóban, csontváznak vagy temetkezésnek minden nyoma nélkül”. E híradás nyomán a leletgyűjtest ún. halotti áldozatnak határozhatjuk meg, amely a Kárpát-medencei hun kori temetkezési szokásoknak egy sajátos, sztyepei nomád eleme. A rítus szerint a halott személyes tárgyainak, a neki szánt túlvilági útravalónak egy részét nem a sírgödörben helyezték el, hanem vagy máglyára halmozták és elégették, vagy a halotti tort követően külön földelték el. Ehhez hasonló rítusok nyomát több magyarországi lelőhely is őrzi, például Pécs-Nagykozár-Úszögpuszta, Pannonhalma-Szélsóhalom, Bátaszék. Attila, hun nagykirály temetésének szemléletes leírását a Priszkosz rértortól – a hun fejedelmi udvart is megjárt bizánci diplomatától – ránk maradt töredékekben olvashatjuk.

A képeken szinte az összes tárgy látható a nagyszéksős-i „kincsből”, ezek közül a legfontosabbak: a méltóságjelző, nagy arany nyakperec, egy perzsa eredetű – a temetési szertartás során emelt máglyában megrongálódott – elektroncsésze, faedények aranyveretei és lőszerszámbhoz tartozó aranyveretek.

VI.2., itt az előző és a következő oldalon

Halotti áldozati leletgyűjtes

Hun (5. sz. 1. fele)

Szeged (Röszke)-Nagyszéksős, Bálint-tanya (1912, 1926, 1934)

Összesen 206 db, tömegük 13,3 kg

Nyakperec: Aranyhuzal; H.: 19,8 cm; Sz.: 16,3 cm; 407,75 g

Csatok: Öntött arany, gránát és üvegpaszta berakással; H.: 2,2–3,9 cm; Sz.: 1,2–1,7 cm

Szjívgek: Arany, gránátberakással; H.: 2–3,3 cm; Sz.: 0,7–1,5 cm

Lyukvédők: Öntött arany, beforrasztott lécekkal kialakított rekeszekkel, gránátberakással; H.: 2,4 cm; Sz.: 1,5–1,6 cm

Tubusok és hengerek: Aranylemezből préselt; H.: 2,8–4,7 cm; Sz.: 0,7–2,2 cm; 12,36 g

Flitterek: Aranylemezből préselt, poncolással díszített; H.: 1,4 cm; Sz.: 1,3 cm; 13,31 g

Edény peremveretek: Aranylemezből préselt, poncolt; H.: 1,4–4,1 cm; Sz.: 0,8–2,4 cm; 8,09 g

Korongtöredék: Aranylemezre forrasztott rekeszben gránátlapokkal díszített; Átm.: 4,7–6 cm; 13,58 g

Díszítmények: Aranylemez alapon, hegyikristály, gránát és kvarc betétekkel; H.: 2,2–5,4 cm; Sz.: 1–2,6 cm

Aranylemez töredékek: Préselt, poncolt; 92,11 g

Hólyagos csésze: Öntött elektron, kerek áttörések foglalatok, amelyekben üvegszemek ültek; M.: 9,4 cm; Átm.: 11,1 cm; 305,5 g

MFM Szeged, 2002.211–157.

MNM Budapest, 81.1.1.

tekintély – presztízs – és hierarchia kifejezésére a monumentális épületektől az öltözködés elemeiig számos eszközt használt. Bonyolult közösségi kapcsolatokat kifejező kézműves termékeik, szöveteik, ötvösműveik, bútoraik elégtették ki a nomád állam előkelőinek újdonsült igényeit, illetve segítették hozzá ahhoz, hogy alattvalóitól tárgyi kultúrájában is elkülönülhessen.

A nomádok társadalmi és politikai berendezkedését meghatározó mozgékonyág miatt stabil, évszázadokig fennálló államok a sztyeppen soha nem alakultak ki. A lovas nomádok államalakulatai mindig valamilyen konkrét cél elérése érdekében jöttek létre. Az elsődleges cél a túlélés, külső ellenség ellen való védekezés volt; a második a csak közös erővel elérhető anyagi javak megszerzése, általában valamelyik velük határos, letelepült civilizációtól.

A nomád államok csak addig maradtak fenn, amíg ez a létrejöttük háttérében álló cél érvényes volt. A külső fenyegetés megszűntével vagy az anyagi haszon elapadásával rendre széthullottak, átalakultak. Az egyik államalakulat, dinasztia hanyatlásával, egy karizmatikus vezető halálával alattvalói

i 3: A csornai diadém

A diadémok viselete évszázadokon keresztül divatban volt a keleti sztyeppevidéken. Hatalmi szimbólumként a szkíta kortól a szarmata koron át a hun korig töretlenül élt tovább a Dontól keletre eső területeken. Ugyanakkor a hun kori, fémlemezéből készült és ékkőberakással díszített diadémok mind stílusukat, mind az előállításuk technikáját tekintve egységes csoportot alkotnak. A hun, alán, szarmata előkelő nők viseletéhez tartoztak a 4. század utolsó harmadától az 5. század közepéig. Magyarországon egyetlen hun kori női sírból ismerünk diadémot: a temetkezés 1887-ben került elő, a csornai téglagyár agyaggödrében. Az észak-déli tájolású, körülbelül 180 centiméter mély sírgödörben az elhunyt nő koponyáján találták meg a fejdísz. A közel harminc centiméter hosszú pánt rézlemeze hajlított, vékony aranylemezéből készült, amelyet négy sorban karneol, gránát, borostyán és üvegbetét díszít. Máshonnan is ismerünk „in situ”, vagyis a temetés eredeti helyzetében előkerült diadémokat, például a moldvai Buhäeniből, a munteniai Gheräseniből, a Dél-Urál-vidékről, Sipovóból és a kazahsztáni Kanattasból. A legszebb, stilizált ragadozómadár-fejjel díszített hun kori diadém a krími Kercsben, egy torzított koponyájú nő sírjában látott napvilágot.

VI.3

Diadém

4. sz. vége–5. sz. első fele

Csorna, női sír lelete

Aranylemez diadém karneol-, borostyán- és gránátkövekkel, üvegberakással

H.: 26,5 cm; Sz.: 3,6 cm

MNM Budapest, 55.36.1.

önként vagy erőszak hatására hamar új – biztonságot és új hasznot biztosító – hatalom befolyása alá kerülhettek. A politikai átalakulások persze nem zajlottak erőszakmentesen: a sztyeppei népek történelme számtalan kis konfliktus, támadások és menekülések – vándorlások – sorozata, amelyet néha egy-egy néphez, dinasztiahoz kötődő birodalom létrejötte szakít meg.

Egy ilyen vándorlás utolsó állomása volt a Kárpát-medence a hun korszakban is. A hunok a 370-es években keltek át a Volgán: a Fekete-tengertől északra

előbb az alánokat, majd a keleti gótokat – más néven osztrogótokat – győzték le és vetették alá; hun segédnépként már keleti gót rokonaik verték meg a Dnyeper és a Kárpátok között élő nyugati gótokat (vizigótok). Az utóbbiak ezután átkeltek az Al-Dunán és betörték a Keletrómai Birodalomba (Kr. u. 375).

A hun támadás hatására soha nem látott tömegben öntöztek el különböző népek, néptöredékek Európát, kezelhetetlen helyzetet teremtve a belső problémákkal küzdő Róma és Konstantinápoly számára. A Balkán felé menekülő nyugati gótok előbb Hadrianopolisnál tönkrevették a keletrómai csapatokat, ahol maga a császár is elesett; végigfosztogatták a Balkánt, majd

VI.4

Áldozati leletegyüttes

Hun (5. sz. első fele)

Pannonhalma-Szélsóhalom, szőlő alá forgatás során került elő (1979)

Kardok: Kovácsolt vas; H.: 107 cm; Sz.: 5 cm

Keresztvasak: 1.: kovácsolt vas, 2.: kovácsolt vas, előoldalán arany rekeszekben almandin berakások; H.: 11,3 cm; Sz.: 2,4 cm

Markolat lemezdíszje és tokszárjveret: Vékony aranylemez, elnagyolt poncolással díszített; H.: 4,4–5 cm; Sz.: 1 cm

Aranyszalag: Vékony aranypánt, ferde vonalakkal tagolt; H.: 25,9 cm; Sz.: 1–1,3 cm

Pofarudas zablá: Kovácsolt vas alapon kannelúrás aranylemezzel borított pofarudakkal; Pálca: H.: 11,3 és 11,6 cm; zablá fesztáv: 11,6 cm

Kardhüvely pikkelyminta díszlemezei: Vékony aranylemez, a mintát sűrű, beütögetett pontsorok rajzolják ki; H.: 6,8 cm; Sz.: 5,3–6,1 cm

Arany lőszarv borító lemez, geometrikus díszrel és az íjhúr nyílásának kivágásával:

Vékony aranylemez, poncolt mintával; H.: 7,1; Sz.: 6,2 cm

Íjmarkolat lemezborítása: Vékony aranylemez, poncolt díszrel; H.: 6,5 cm; Sz.: 3,8 cm

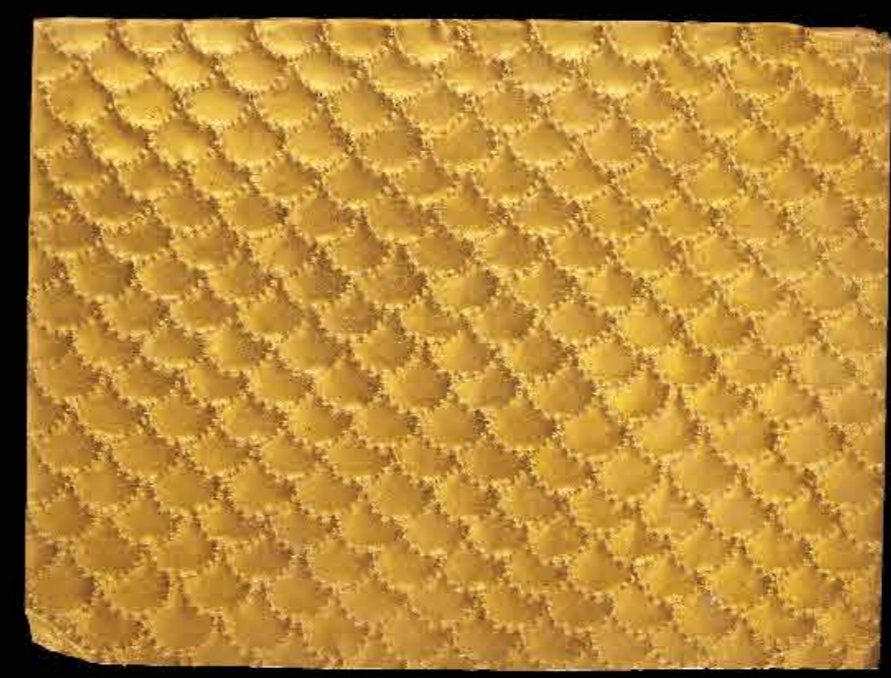
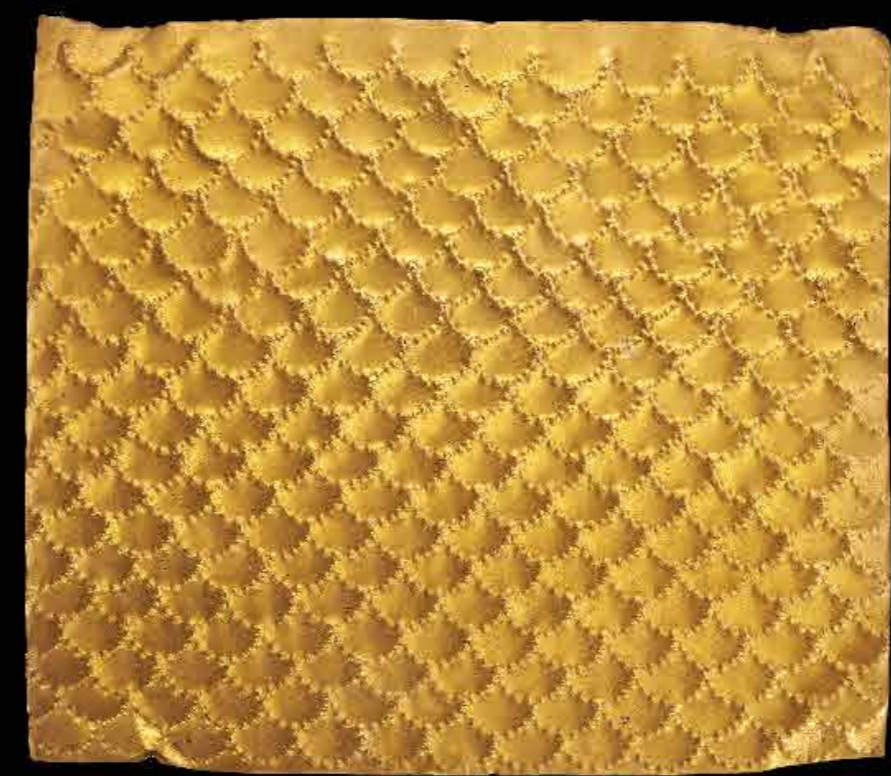
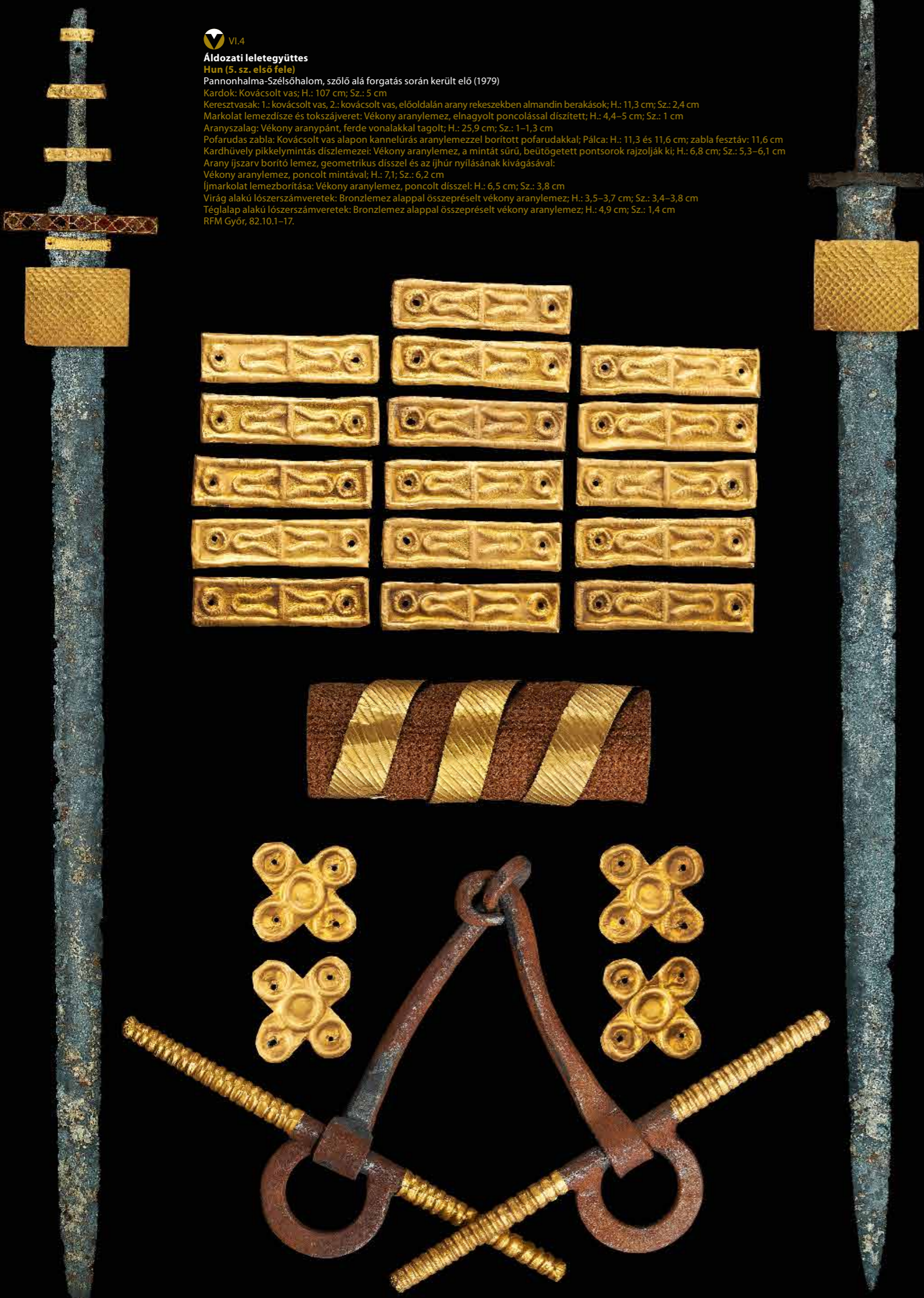
Virág alakú lőszerszámveretek: Bronzlemez alappal összepréselt vékony aranylemez; H.: 3,5–3,7 cm; Sz.: 3,4–3,8 cm

Téglalap alakú lőszerszámveretek: Bronzlemez alappal összepréselt vékony aranylemez; H.: 4,9 cm; Sz.: 1,4 cm

RFM Győr, 82.10.1–17.

elvonultak Itáliába. 410-ben feldúlták Rómát; Itáliából végül Hispániába költöztek, ahol önálló, a 7. század közepéig fennálló gót királyságot alapítottak. A nyugati gótokhoz csatlakoztak az alánok hunoknak meg nem hódolt csoportjai is; egy további csoportjuk a szintén a hunok elől menekülő vandálok, kvádokkal és szvébekkel együtt az 5. század első évtizedében végigvándorolva Európán, Hispánián keresztül az észak-afrikai Karthágóig jutott. A karthágói vandálok hadi vállalkozásainak csúcsa Róma kifosztása volt 452-ben. A vandál királyságot csak I. Jusztinianusz, a Róma bukása után már Bizánci Birodalomnak nevezett keletrómai állam uralkodója veri szét (533–534).

A hun politika európai jelenlétének fél évszázadában mindvégig a Római Birodalom hanyatlásából kovácsolt előnyt. A jobb kormányozhatóság kedvéért a 3. század végén keleti és nyugati részre osztott Római Birodalom két fele a 4. század folyamán egymástól mind függetlenebbé vált. A komoly társadalmi, katonai és politikai nehézségekkel küzdő nyugati területekkel szemben az új fővárosból, Konstantinopolisból (ma Isztambul) irányított keleti fél befolyása

VI.5

Sírlelet

5. sz. első fele

Nagydorog

Szűkrekeszes díszü arancsát, állatfejes csattüskével: Öntött elemekből álló csat, beforrasztott osztótagokkal kialakított foglalatba illesztett, alakra csiszolt, vörös gránátlapokkal
H.: 6,5 cm; 146,3 g
Poliédergombos fülbevaló: Az aranylemezből készült, vékony kosárból kiestek a kövek
Átm.: 3,1 cm; 6,8 g
WMMM Szekszárd, 62.2.1–2.

VI.6

Szórt rekeszes díszü arancsát

5. sz. első fele

Szekszárd-Balparászta, Maximilián-féle szőlő, vétel
Az aranylemezből préselt alapra forrasztott, gránátkövek alakját követő foglalatokkal
H.: 6 cm; 30,6 g
WMMM Szekszárd, 62.5.1.

VI.7

Arany kisszíjvégek

4. sz. vége–5. sz. első fele

Szekszárd-Balparászta, Orbán-féle szőlő, vétel
Vékony aranylemezből préselt, poncolt
H.: 5,6 cm; 0,8 g
WMMM Szekszárd, 62.1.1; 62.6.1.

VI.8

Áldozati üst

Hun (4. sz. vége–5. sz. első fele)

Balatonlelle-Rádpusztá-Temető-alja-dűlő, magányos gödörből (2006)
Darabformázott, öntött bronz. A talpat a vele egybeöntött, nagy szegeccsel erősítették a szegecsel együtt öntött testre
M.: 60 cm; Átm. (perem): 18 cm; 22 kg
RRM Kaposvár, 13.9/609.1.

i 8–11: A hun üstök

A legérdekesebb hun kori leletek közé tartoznak a nagy, ötven–száz centiméter magasságú rézüstök. Előkerülési körülményeik hasonlóak az áldozati leletegyüttesekéhez: a humuszban, kis mélységben, töredékes, gyakran megégett állapotban láttak napvilágot. Hasonló rézüstök Belső-Ázsiától a Kárpát-medencéig előfordulnak, a legtöbb leletet, tizenkét, illetve hat példányt, az Al- és a Közép-Duna vidékéről ismerünk. Magyarországon 1869-ben a törteli Czako-halmon került elő az első – máig a legnagyobb ismert – példány. A Duna-vidéken különben gyakran római lelőhelyeken, erődök pusztulási rétegeiből kerülnek elő az üstleletek (intercisai üsttöredék).

A nagy üstök használatának hagyománya az ázsiai és a kelet-európai sztyeppén az őskorig nyúlik vissza, ám a hun kori tárgyak egyedi, formáik alapján jól körülhatárolható, igen egységes csoportot alkotnak. A testet bordák osztják több mezőre, a függőlegesen álló fülön gombát, a perem alatt rojtokat formázó díszek láthatók.

A rézüstököt áldozati edényeknek tartják, amelyeket rituális ceremóniák, esetleg temetések során használtak. Ezt az elképzelést erősíti egy újabb magyarországi lelet is (Balatonlelle-Rádpusztá): a vastag koromréteggel borított üstöt egy sekély gödörbe, gondosan textíliába csavarva helyezték a földbe. Ugyancsak a használat rituális hátterére utalnak a szándékos rongálás nyomai, amelyek több üstön is megfigyelhetők (Törtel, Kaposvölgy).

Birodalomtól Pannonia Prima és a Dráva–Száva-közi Valeria provinciát, a Kárpát-medence többi részét Kelet-Rómától, erővel szereztek meg. 440–443 között az uralkodó testvérpár, Bleda és Attila hadai már mélyen bent jártak a Balkánon, ahonnan a hatalmuk zenitjén álló hunokat II. Theodosius csak rendkívül kedvezőtlen feltételekkel, hatalmas tömegű arany kifizetésével tudta hazatérésre bírni.

VI.9

Áldozati üst

Hun (4. sz. vége–5. sz. első fele)

Högyész (1891)

Öntőformája két félből összeállított (darabformázott), az üst egy darabban öntött, eredetileg két szegeccsel felerősített talpa elveszett
M.: 52 cm; Átm.: 30–33 cm; 16 kg
MNM Budapest, 79/1891.

VI.10

Áldozati üst

Hun (4. sz. vége–5. sz. első fele)

Törtel-Cakó-halom, kis mélységben, szántás közben találták (1869)
Négy részből álló darabformából készült, öntött rézüst, felszínén a szándékos összetörés nyomaival
M.: 88–89 cm; Átm. (perem): 46–48 cm; 41 kg
MNM Budapest, 22.1869.1.

VI.11

Áldozati üst

Hun (4. sz. vége–5. sz. első fele)

Várpalota (1958)
Öntőformája két félből összeállított (darabformázott), az üst egy darabban öntött, talpa külön készült, három, a talppal egybeöntött szegecs rögzíti a testhez
M.: 57,7 cm; 21,9 kg
MNM Budapest, 61.40.1.

folyamatosan nőtt. A birodalom két fele között a viszony általában feszült volt.

A hunok az 5. század első harmadának végéig a Kelet-római Birodalmat támadták. Az egymást követő békeszerződések nyomán a hunok egyre nagyobb tömegű, aranyban számon tartott, valószínűleg nagyrészt abban is kiegyenlített éves adóhoz jutottak. A Nyugatrómai Birodalom és a hunok közötti viszony sokáig békés, sőt baráti volt. A hun királyi udvarban nevelkedett római főparancsnok, Aetius többször is kapott hun segítséget a nyugati birodalomfél vagy saját, udvari intrikák közepette megrendült politikai helyzetének stabilizálására. A hun politika érdeklődésének mind erősebb nyugatra fordulását jelezte, hogy Ruga nagykirály 424-ben az addig a Fekete-tengertől északra lévő hun nagykirályi székhelyet, az „ordut” a Kárpát-medencébe, valószínűleg a Duna–Tisza közébe helyezte át. A 440-es évek elejére a Kárpát-medencének addig római kézen lévő területei hun fennhatóság alá kerültek. A nyugati gótokkal és burgundokkal szemben Galliában nyújtott segítségért cserébe a hunok megkapták a Nyugatrómai

VI.12

Áldozati leletgyűttes**Hun (4. sz. vége–5. sz. első fele)**

Bátaszék (1965)

Íjkar borításai (2 db): Vékony aranylemezből kivágott; H.: 14 cm; 3,5 g

Aranylemez: H.: 10,5 cm; 4 g

Aranypántok rekeszes dísszel (4 db): Vékony kivágott aranylemezre forrasztott, a csiszolt gránátlapocskák alakját követő foglalatokkal; H.: 3,8–13,4 cm; 1,4–4 g

Arany csepp alakú foglalat: H.: 1,5 cm; 0,3 g

Arany kisszívűvek: Vékony aranylemezből préselt; H.: 4,75 cm

Szűkrekeszes dísz arancsatok (2 db): Öntött elemekből álló csat, beforrasztott osztótagokkal kialakított foglalatba illesztett, alakra csiszolt, vörös gránát- és kék üveglapokkal; H.: 3 és 4,1 cm; 17 és 31 g

Kard: Kovácsolt vas, szórt rekeszes, gránátberakásos díszű vékony aranypánttal díszített tokszájveret; Kard: H.: 96 cm;

Sz. (penge): 5,3 cm; Veret: H.: 8,4 cm; 4 g

WMMM Szekszárd, 65.1.1–13.

VI.13

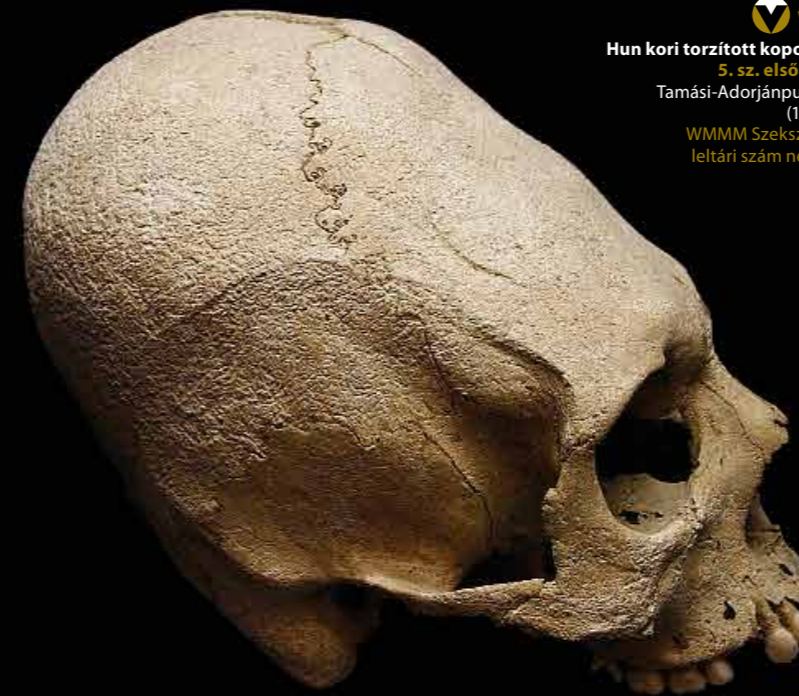
Hun kori torzított koponya**5. sz. első fele**

Tamási-Adorjánpuszta

(1964)

WMMM Szekszárd,

leltári szám nélkül

Halála után fiai között a trónöröklés körül kitört viszály idején a hunok elvesztették a Kárpát-medencét, Kelet-Európába szorultak vissza, ahol 469-ig, a bizánci fegyverek okozta végső összeomlásig Attila fia, Dengizik uralkodott.

A hun korban homlokegyenest eltérő életmódú és kultúrájú népek kerültek egymással kapcsolatba. A hun hódítás nyomán a Kárpát-medencébe települő hunok, keleti gótok és alánok mellett a hódítók nagy létszámú lakosságot találtak a Kárpát-medencében. Az Alföldön gepidák és szarmaták éltek, a Dunától nyugatra és a Dráva–Száva-közben csak a hunokkal kötött szerződések, illetve tőlük elszenvedett vereségek nyomán számolták fel a rómaiak a közigazgatást. Bár a Nyugatrómai Birodalom a provincia átadásakor két pannoniai tartományának lakóit szervezetten kitelepítette, a régészeti nyomok alapján a romanizált lakosság bizonyos – valószínűleg a szegényebb – rétegei hun uralom alatt is helyben maradtak.

i 12: A bátaszéki áldozati leletgyűttes és a hun fegyverzet

Az 1965-ben Bátaszéken előkerült áldozati lelet hasonló jellegű, mint a nagyszéksői „kincs”: kis mélységben, a humuszrétegbe rejtették el az értékes tárgyakat. Ezek között található egy hosszú kard, amely szép példája annak a keleti eredetű – kétélű, egyméteres hosszúságához képest viszonylag keskeny, négy-öt centiméter széles pengéjű – fegyvertípusnak, amely a hun korban a belső-ázsiai Altaj hegységtől Közép-Ázsián és a kelet-európai sztyeppevidéken át a Kárpát-medencéig használatban volt. A bátaszéki kard markolatát, hüvelyének peremét gránátkövekkel díszített aranypántokkal vonták be. A kardszíjhoz rekeszű arancsatok tartoznak. A markolatról egy ugyancsak rekeszdíszes, nagy magnezitgyöngy csüng le. A hasonló, különböző féldrágakövekből, ásványokból (borostyán, hegyikristály, karneol, kalcedon, mészkő) készült gombok a korszak kardleleteinek gyakori – talán óvó-védő szerepet betöltő – kísérői. (A hosszú kard mellett a hun kori temetkezésekben előfordul egy rövidebb-keskenyebb, egyélű és egy ugyancsak rövidebb, de széles, kétélű kardtípus is.)

A bátaszéki lelet különlegessége, hogy hosszúkás aranylemezeivel egykor egy íj végződését (mrev karját) borították be. Az „aranyíjat” természetesen nem lehetett az eredeti rendeltetésének megfelelően használni, tehát ezzel a változtatással rangjelző, szimbolikus tárgy vált a hun hatalmat leginkább kifejező fegyverből. Ilyen íjat borító aranylemezek találhatók a pécsüszögi és a pannonhalmi áldozati leletgyűttesben is. A mindennapi használatra szánt aszimmetrikus reflexíjak kar- és markolatrészt csontlemezekkel erősítették meg.

Ez az etnikai-kulturális sokszínűség nyomja rá bélyegét a korszak tárgyi és szellemi hagyatékára. A közép-európai hun kor viszonylag rövid időszak: legfeljebb két emberöltő, amelynek első felében ráadásul a hunoknak csak a hadserege tartózkodott a Kárpát-medencében. Emiatt nyomaik régészetileg igen nehezen megfoghatóak: ilyen rövid idő alatt a hódítók viszonylag kevés ma megfogható jelenséget hagytak maguk után, a meghódított tárgyi kultúrája és lakókörnyezete pedig nem, vagy csak alig alkalmazkodott az új körülményekhez. Bizonyíthatóan a hun korban lakott települések miatt alig ismertek. Magukat a nomád hunokat állandó települések híján régészetileg csak temetkezéseikből ismerjük, keltezési nehézségek miatt azonban javarészt ez mondható el a hunok inkább megtelepedett életet élő, alávetett népeiről is. A korszak régészeti hagyatéka viszonylag kevés, a hun kori divatot követő – emiatt jól keltezhető – aranyban gazdag együttesből: sírleletből, áldozati leletből, kincsből áll.

A hun kori Kárpát-medencében élő népek elkülönítése a régészeti leletek alapján csak közvetve lehetséges. Az Ázsiából érkező, az európai környezettől idegen tárgyi és szellemi kultúrát magukkal hozó hunok mellett leginkább a dunántúli, romanizált lakosság maradványai lehetnének azonosíthatóak. Az utóbbiak sajátos viseletben eltemetett halottakat rejtő, téglákkal kirakott és fedett sírjai jellegzetes egységet alkotnak. Mégis, mivel a hun korszak folyamán is megtartották késő római hagyományukat – így viseletüket és tárgyi kultúrájukat is –, temetkezéseik csak ritkán és feltételesen keltezhetőek a hun korra. Hasonló a helyzet a Kárpát-medence keleti felében élő lakosság zömét alkotó szarmaták esetében.

A hun temetkezési rítus jellegzetes eleme, egyben talán a hun etnikum jelenlétének egyetlen biztos jele a halotti áldozat, amely a sírtól távolabb, sekély gödörbe került. Legtöbbször a lovas felszerelés részei (pofarudas zabla, nyeregkápaveretek), fegyverek (ékkő berakásos kard, egyszer-egyszer aranylemezekkel borított íj) alkotják. Összefüggésben lehetnek a halotti áldozattal a mindig töredékes, gyakran összeeggett állapotban előkerült

 VI.14. itt és a túloldalon

Áldozati együttes

Hun (5. sz. első fele)

Pécs-Nagykozár-Üszögpuszta, szőlőművelés során találták (1900)

Pofarudas zablá: Kovácsolt, a rúd hornyolt, vékony aranylemezzel bevont; Sz.: 16 cm; Pofarúd: H.: 10,2 cm

Lemezdíszek: Vékony aranylemezről kivágott, részben préselt díszítéssel; H.: 15,2 cm és 13,7 cm

Levél alakú lószerszámdíszek: Vékony aranylemezről kivágott, préselt; H.: 8,1 cm és 6,4 cm; Sz.: 4,8 cm

Cikáda alakú lószerszámdíszek: Vékony aranylemezről kivágott, préselt; H.: 4,5 cm; Sz.: 2,8 cm

Lószerszám szíjvégei: Vékony aranylemezről kivágott, préselt, vasszegeccsel átütött; H.: 5,7 cm; Sz.: 1 cm

Nyeregkapa élének borítópántjai: Vékony aranylemezről kivágott, domborított; H.: 21,2 cm

Kardhüvely verete: Aranylemezről kivágott, felforrasztott foglalatban gránátberakásokkal; H.: 4,6 cm; Sz.: 1,2 cm

Lószerszám szíjazatának veretei: Aranylemezről kivágott, felforrasztott foglalatban gránátberakásokkal;

1.: H.: 2,5 cm; Sz.: 1 cm; 2.: H.: 3,8 cm; Sz.: 1,1 cm; 3.: H.: 3,8 cm; Sz.: 1,1 cm; 4.: H.: 1,6 cm; Sz.: 1 cm

Nyeregkápaveretek: Vékony aranylemezről kivágott, poncolt hálómintával díszített; 1.: H.: 10,2 cm; Sz.: 5,6 cm;

2.: H.: 8,8 cm; Sz.: 7 cm; 3.: H.: 6,8 cm; Sz.: 2,5 cm; 4.: H.: 2,8 cm; Sz.: 2,5 cm

Ijkarok aranylemez borítása: Aranyfóliából kivágva; H.: 5–8 cm

JPM Pécs, 956/2–8.

bronzüstök is. Legnagyobb, majdnem ép a törteli, kisebb a kaposvölgyi, várpalotai példány. A Kárpát-medence leggazdagabb áldozati lelete a Szeged melletti Nagyszéksósra ismert: benne kard- és lószerszámveretek, ékszerek és viseleti elemek (nyakpercek, lemezveretek, különböző foglalatok, rekeszű csatok) és edények (talpas, félgömb alakú edény és elektrónból, arany és ezüst ötvözetéből készült csésze) voltak. A kevés, hagyományosan a hun etnikumhoz kötött

tárgy közé az üstökön kívül csak bizonyos támadófegyverek és a lovas felszerelésnek már az áldozati leletek kapcsán említett elemei sorolhatóak. Közöttük a hosszú, egyenesen csúcsba futó pengéjű, keskeny, gyakran ékkő berakásos keresztvasú kardok a hunokkal kerültek Európába. Kétségesebb a visszacsapó íjak eredete, mivel már a római hadsereg keleti provinciákból származó lovas kisegítő alakulatai is hasonló íjakat használtak. A Kárpát-medencei hun kor jellegzetes, méltóságjelző

VI.15
Hun kori csatok különböző Kárpát-medencei lelőhelyekről
4. sz. vége–5. sz. első fele
Öntött elemekből álló, beforrasztott osztólécekkel kialakított rekeszes aranycsatok, némelyikben megmaradt a gránátberakás; H.: 2–4 cm
MNM Budapest, 74.3.1; 62.155.40; 62.1889; 62.155.41–42; 107.1893.5; 62.155.43.

VI.16
Megvastagodó végű karperecek
5. sz. első fele
Öntött arany
1.: Ismeretlen lelőhely; Átm.: 5,5 cm; 2714 g; 2.: Baja; Átm.: 5,9 cm; 35,5 g
3.: Abony; Átm.: 7,3 cm; 65 g; 4.: Ismeretlen lelőhely; Átm.: 7,5 cm
MNM Budapest, 62.155.80; 63/1913; 42.1910.4.

VI.17
Nyakpercek (torques)
4. sz. vége–5. sz. első fele
Szamosújlak
Átm.: 15–18,2 cm; 290 g
Öntött, tömör arany, két végén gyöngydrót gallérral
MNM Budapest, 101.1902.

VI.18
Poliédergombos fülbevaló gombja
5. sz.
Bezi-Páskum, terepbejárás (1965)
Domborított aranylemez kosár, benne csiszolt gránátlapok, sarkain granulációs díszítés, függeszítője bronz volt
H.: 1,3 cm; Sz.: 1,3 cm; 53 g
RFM Győr, 66.38.1.

VI.19
Arany nyakpercek és csizmacsatok
5. sz. első fele
Keszthely-Téglagyár (1954)
Nyakpercek: Átm.: 12,9 cm; 12,9 g
Csatok: H.: 3–4 cm
BM Keszthely, 55.22.1–4.

VI.20
Kengyelfibulapár
4. sz. vége–5. sz. első fele
Gelénes
Aranylemez, felforrasztott rekeszekben gránátberakással, filigrándróttal keretezett granulátumokkal
H.: 7,2 és 7 cm; 23,28 g és 21,21 g
MNM Budapest, 79.1889; 86.1892.

VI.21
Berakásos csatok temetkezésből
4. sz. vége–5. sz. első fele
Murga, sírlelet
Övcsat: Ezüstműöntött alap, aranylemez borított, karneolberakással
Köbeteles kis csatok: Aranylemez borított, felforrasztott, a kő alakját követő foglalatokkal díszített csatok
Nagyobb: H.: 4,5 cm; Sz.: 2,2 cm;
Kisebbség: H.: 4 cm; Sz.: 1,9 cm
MNM Budapest, 51.1895.318–321.

fegyvere viszont egyértelműen a sima felületű, vékony aranylemezzel borított íj (Pécs-Üszögpuszta, Bátaszék).

A sima vagy egyszerű, geometrikus mintával díszített, vékony nemesfém lemezzel való borítás különösen jellemző a hun nép hagyatékaként azonosítható leletekre. A pontonként beütögetett (poncolt) pikkely- vagy rombuszmintával borított nyeregkápaveretek és az íjak mellett ezt a díszítési módot alkalmazták az aranyfóliával bevont, faragott fa állatalakokon (szarvasalak, Árpás-Dombföld), kardok keresztvasán és hüvelyve-

retein, illetve lószerszámveretekben is. A sima fémfelület méretével ható, lemezből kivágott vagy egyszerű, domborított fémveretek csak a tárgyak látható felét takarták; a jelenség lehetséges magyarázata, hogy egy részük nagy valószínűséggel a temetéshez készült.

Eltérő viseletükkel – főleg a női ruházatot összefogó, sajátos formájú, kengyelfibulák elterjedése segítségével – különíthetők el a hun korban a Kárpát-medencében élő germán etnikumú népek. Hun kori férfiviseletüknek alig volt maradandó eleme: a leginkább azonosítható

VI.22

Aranygyöngy
5. sz. középső harmada

Tiszaföldvár
Gyöngydróttal és felforrasztott rekeszekkel
díszített, vastag aranylemez; H.: 1,5 cm; 21,85 g
MNM Budapest, 1.1904.

VI.23

Sasfejes szíjlesztő és csat
5. sz. első fele

Aparhant-Csörgő, szörvány (2000)
Öntött rézöntvény; H.: 3,7–5,6 cm
WMMM Szekszárd, 2001.1.1–2.

VI.24, a túloldalon

A szikáncsi éremkincs egy része, nagyrészt II. Theodosius verdefényes solidusai
5. sz. közepe

Hódmezővásárhely-Szikáncs (1963). Pulykák őrt asszony botja fordította ki az első darabokat, amelyeket a helyi óra-ékszer boltban néztek. Az 1439 darabból álló leletet végül a Nemzeti Múzeum főigazgatója, Korek József vitte vonaton, táskájában Budapestre. Néhány darabja a pulykák gyomrából került elő.
Vert arany; Darabonként 4–4,5 g; Összsúly: 6,446 kg
MNM Budapest, Éremtár

VI.25

Rekeszdiszes gyűrű
5. sz. első fele–középső harmada

„Hatvan-Boldog” – Magyarország, ismeretlen lelőhely. Vétel 1883 februárjában. Az állítólagos hatvani lelőhely az MNM számos, hatvani műkereskedőtől származó aranytárgya esetében visszatérő, szinte biztosan hamis adat. Aranylemezről készült, beforrasztott lécekből összeállított foglalatba helyezett gránátlapokkal
Átm. (karika): 2 cm; Átm. (fej): 1,5 cm
MNM Budapest, 9.1883.3.

VI.26

Állatfejes karperec

5. sz. első fele–középső harmada

Beregszász
Tömör, öntött arany, felforrasztott foglalatokban gránátlapokkal, ezek körül gyöngydrót dísszel; 84,28 g
MNM Budapest, 44.1894.

VI.27

Állatfejes karperec

5. sz. első fele–középső harmada

Magyarország, ismeretlen lelőhely
Tömör, öntött arany,
felforrasztott foglalatokkal
Átm.: 6,9–7,6 cm; 150,63 g
MNM Budapest, 107.1893.3.

VI.28

Gránátberakásos gyűrű

5. sz. első fele–középső harmada

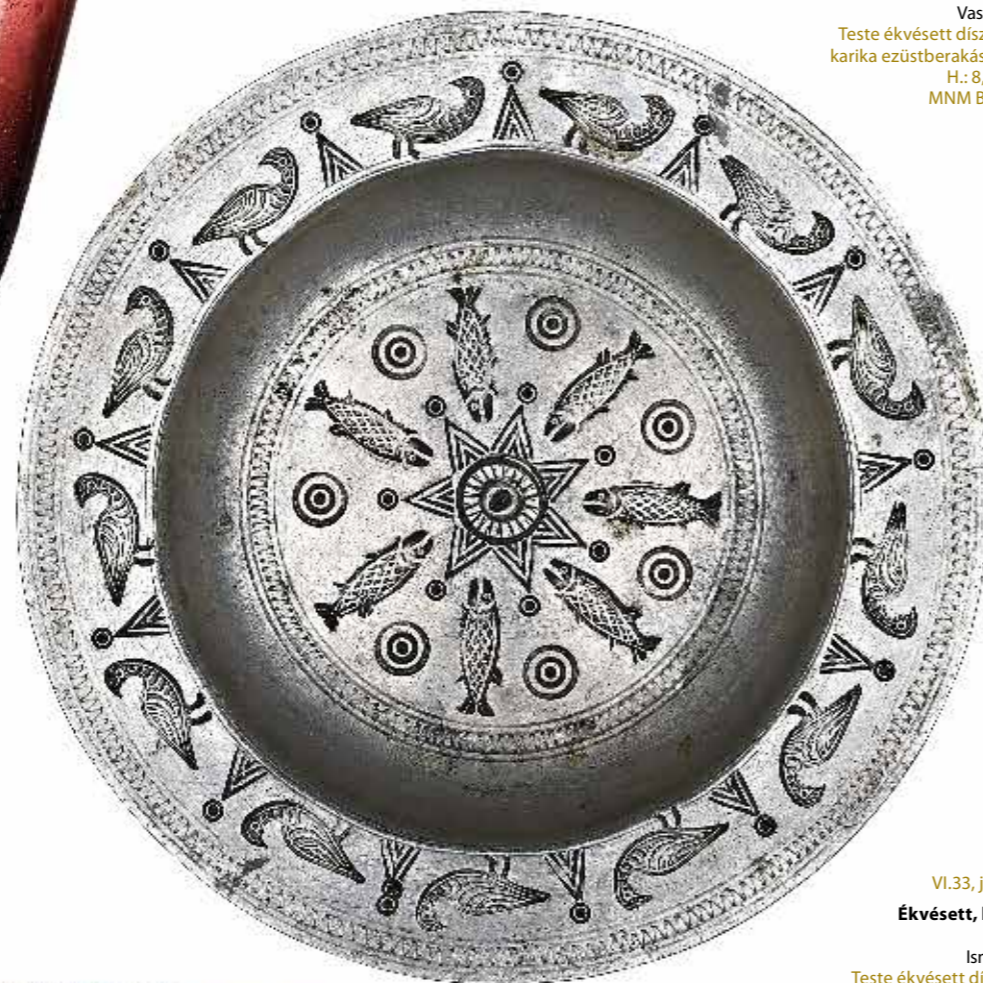
Magyarország, ismeretlen lelőhely, vétel (1893)
Aranylemezről készült, beforrasztott lécekből összeállított foglalatba helyezett gránátlapokkal
Átm. (karika): 2,1–2,5 cm; Átm. (fej): 1,8 cm
MNM Budapest, 57.1893.1.

VI.29
Üvegphár
4. sz. második fele
Szabadszállás-Boczká-tanya,
sírelet (1965)
Fújt üveg, karcolt díszítéssel
M.: 16,5 cm, Átm.: 10,5 cm
KJM Kecskemét, 65.21.3.

VI.30
Kengyelfibula
5. sz. első fele
Tiszacsege
Öntött ezüst, poncolt; H.: 9,7 cm
MNM Budapest, 17/1868.

VI.31
**Keresztény
szimbólumokkal
díszített tálka**
5. sz.
Kismákfa
Ezüstlemezből domborított,
vésett, poncolt
Átm.: 9,8 cm; M.: 1,3 cm
MNM Budapest, 74.3.1.

VI.33, jobbra fent
Ékvéssett, késő római csat
4. sz.
Ismeretlen lelőhely
Teste ékvéssett díszű bronzlemez,
a karika ezüstberakásos, öntött bronz
H.: 8,1 cm; Sz.: 7,1 cm
MNM Budapest, 20.1888.4.

VI.32
Ékvéssett, késő római csat
4. sz.
Vas megye, szörvány
Teste ékvéssett díszű bronzlemez, a
karika ezüstberakásos, öntött bronz
H.: 8,5 cm; Sz.: 6,8 cm
MNM Budapest, 2.1932.

gepida és gót férfisírok jobbára csak a hunokétól eltérő fegyvereikkel, például nehezebb, szúrásra kevésbé alkalmas, főleg sújtásra való kardjukkal – vagy éppen a fegyvermellékleteknek is majdnem teljes hiányával – tűnnek ki. Ebben az időben jelennek meg a ruházat kiegészítőjeként vagy a szegényebb temetkezésekben az első öntött, úgynevezett „ékvéssett” – ék alakú, vésett mintákkal díszített –, ekkor még majdnem mindig bronzból készült és kisméretű kengyelfibulák is. A fémöntés kevés tudást igénylő, könnyen és gyorsan plasztikus felületű tárgyakat eredményező technológiájával ekkor azonban még legtöbbször a gyengébb minőségű tárgyakat hoznak létre: ezeket a korszak elitjének tárgyait másoló, egyszerű darabokat – „poliédergombos” fülbevalókat, csatokat, „cikádafibulákat” – a szegényebb rétegek használták. A hun kori leletanyagban azonban a fémöntés önálló technikaként viszonylag kevésszer jelenik meg, azt inkább csak a különböző módokon tovább alakított tárgyak nyers alapjának elkészítéséhez használták. A fent felsorolt tárgyak nemesfémekből, általában arany-

ból készült előzményei bonyolult ötvöstechnikák alkalmazásával, a korszak előkelőinek használatára készültek. A hun kor hagyatékának legrátványosabb részét az utóbbiak: azonos formai irányelvek szerint készült, valóban nemzetközi – vagy inkább „népek feletti” – tárgyi kultúrát alkotó aranycsatok, poliédergombos fülbevalók, cikáda alakú fibulák, nyakékek, fejdíszek teszik ki. A jobbára aranytárgyakat díszítő, színes kőberakásairól e díszítőművészet a „polikróm stílus” nevet kapta. A különböző alakú, nagyrészt vörös gránátból készült berakások használatán alapuló stílus gyökerei a Kaukázus vidékére, a Kr. u. 2–3. századig nyúlnak vissza. Ez a stílus a hun népmozgás időszakában nyugat felé egész Európában, mindkét római birodalomfél díszítőművészetében, illetve Észak-Afrikától a Brit-szigetekig mindenütt kedvelté vált. A földrésznyi távolságokon átívelő, hatalmas gazdagságot megmozgató kapcsolatok és Európa politikai rendjének átalakulása időszakában az új arisztokráciának lehetősége volt arra, hogy ne csak a késő római kézművesség és díszítőművészet formakincsét, hanem

VI.34
Besimitott díszű korsók
4. sz. vége–5. sz. első fele
Babarc, Dunaszekcső, Kiskőszeg
Korongolt, fényezett, besimitott mintával
díszített kerámia
M.: 19–23 cm
JPM Pécs, 712, 881, 2292.

VI.35

Cikádafibula4. sz. vége–5. sz. első fele
SáromberkeÖntött arany, vésett és poncolt
díszű, szeme bemélyedő foglalatban
ülő gránát; H.: 7,8 cm; 45,64 g
MNM Budapest, 45.1881.

VI.36

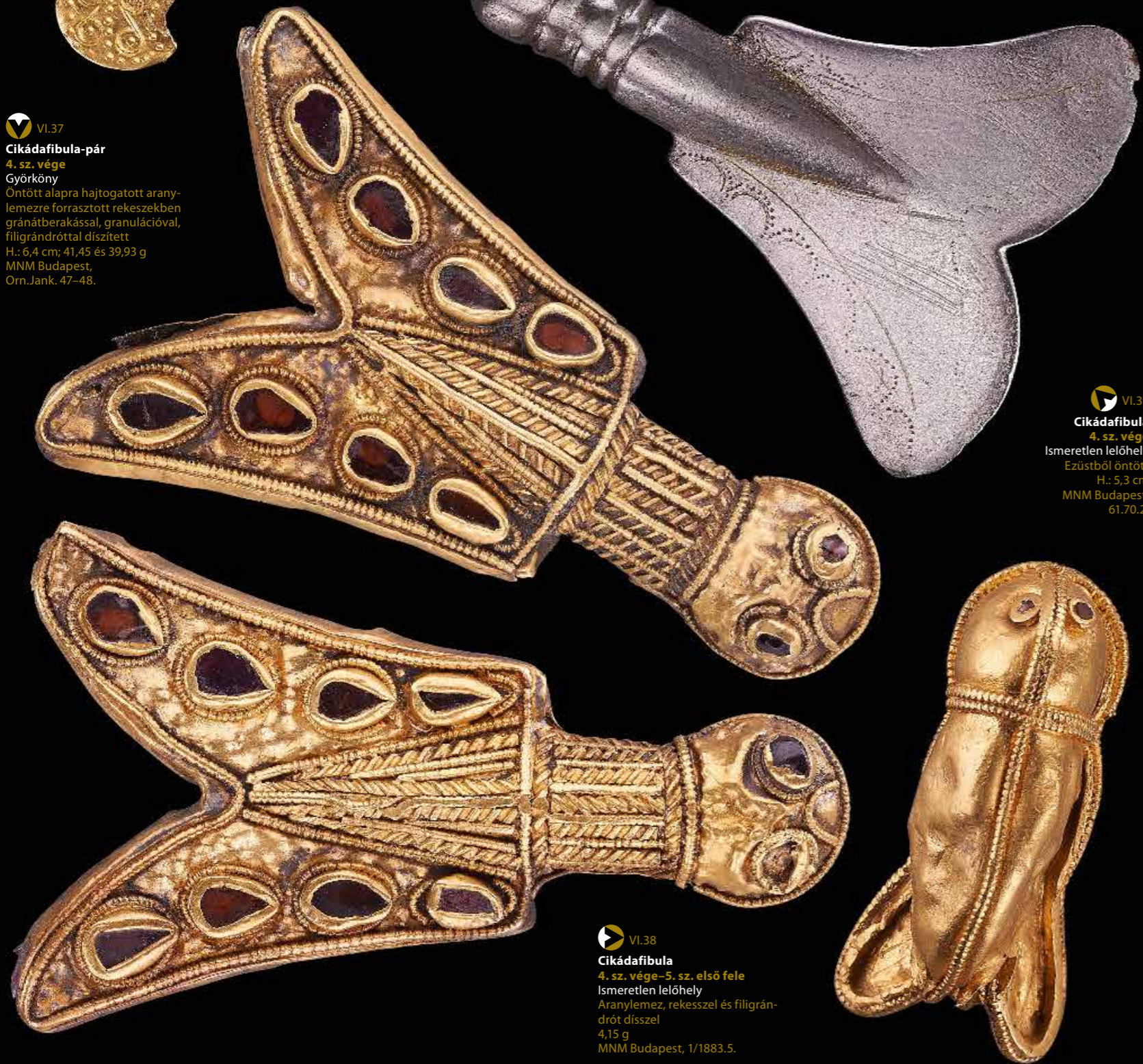
Cikádafibula4. sz. vége–5. sz. első fele
CsömörÖntött alapra forrasztott
gránátberakással, granulációval
H.: 3,3 cm; 6,25 g
MNM Budapest, 168.1871.1.

VI.37

Cikádafibula-pár

4. sz. vége

Györköny

Öntött alapra hajtogatott arany-
lemezre forrasztott rekeszekben
gránátberakással, granulációval,
filigrándróttal díszítettH.: 6,4 cm; 41,45 és 39,93 g
MNM Budapest,
Orn.Jank. 47–48.

VI.39

Cikádafibula

4. sz. vége

Ismeretlen lelőhely

Ezüstből öntött

H.: 5,3 cm

MNM Budapest,

61.70.2.

VI.38

Cikádafibula

4. sz. vége–5. sz. első fele

Ismeretlen lelőhely

Aranylemez, rekesszel és filigrán-
dróttal díszítve

4,15 g

MNM Budapest, 1/1883.5.

VI.40

Hun kori, talán germán előkelő sírlelete

5. sz. első fele

Lébény-Magasmart (1964)

Csatok (3 db) és egy karikás övveret:

Öntött alapon beforrasztott osztólécekkel

rekeszekre osztott test, vörös

gránátberakásokkal

H.: 3,1–4,4 cm; 4,64–31,29 g

Háromszög alakú, lófejekkel díszített fésű:

Csontból faragott, a két csontlapot

bronzszegecsek fogják össze

Fésű: M.: 6,5 cm; Sz.: 8,6 cm

Tok: M.: 2,5 cm; Sz.: 12 cm

HM Mosonmagyaróvár,

64.1.10–15.

i 1, 35–39, 65: Hun kori cikádák

A cikáda a kabóca latin eredetű megnevezése. A nagy, kerek szemű és pompás, színes szárnyú rovar utánzó ékszerek – ruhakapcsoló tűk, fibulák – a hun kori öltözet kedvelt darabjai. A sírleletek tanúsága szerint elsősorban nők és gyerekek hordták ezeket, egyesével vagy párosával a ruhájukra tűzve. A szokás eredete kérdéses, mert az énekes kabócák mind a keleti (kínai), mind a görög–római antik világban különleges szerepet játszottak. A cikáda alakja a hun korban sem csak fibulákon jelenik meg, hanem lószerszámokon, a ruházat egyéb díszein is felbukkan. Cikáda alakú fibulák a római kori Pannoniából és az alföldi szarmata területről is ismertek. A hun kori darabokat bronzból vagy ezüstből öntötték, de vannak tömör aranyból készült és aranylemezrel bevont, ékkövekkel díszített példányok is. Az utóbbiakon megjelenő ötvöstechnikai fogások a Pontus-vidéki ötvösművészettel hozhatók kapcsolatba. A legszebbek közé tartozik két, a 19. században a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe jutott lelet: a györkönyi (Tolna megye) cikádapár, amelyet 1820-ban, egy másodlagosan felhasznált római szarkofágban találtak, gránátkövekkel és filigrándróttal díszített. A sáromberkei (ma Románia, Maros megye) példány tömör arany, gránátberakásos, vésett díszű.

annak technikai tudását is a saját szolgálatába állítsa. Az ötvösművészetben ilyen fogások a granuláció, filigrán, tűzaranyozás. Az antik, városias civilizáció ötvösműhelyeiből származó technológia, a késő római minták és tárgytipusok azután sajátos formában keveredtek a két római birodalomtól északra élő népek ízlésvilágával, viseletének elemeivel, korszakra és területre, és nem elsősorban népre jellemző kultúrát hozva létre.

Nehéz, sok esetben megválaszolhatatlan kérdés emiatt, hogy melyek azok a tárgyak, amelyek késő római műhelyekben készültek, és melyek az északi, hun, illetve germán világ alkotásai: a döntéshez elsősorban a technikákat kell alaposan megvizsgálni. A művészettörténeti és régészeti kutatás máig inkább a római, központi műhelyből való származásnak határozta meg számos követelményét. A hun kor tárgyi kultúrájának legmagasabb szintjét képviselő, a korszak elitjének viseletére általánosan jellemző, úgynevezett „szűkrekeszes”, kőberakásos tárgyak nagy része ezek közé sorolható. Esetükben a tárgy celláiba nyomott kitöltőmassza fölé alakra csiszolt kőbetéteket, legtöbbször vörös gránátlapokat helyeztek. A kőcsiszolás csak szűk körben ismert mesterség volt, speciális tudást igényelt: mivel azonban a lapocskák csiszolva, önállóan is forgalomban voltak, a szűkrekeszes berakás csiszolt féldrágaköveinek jelenléte nem perdöntő bizonyíték arra nézve, hogy a kész tárgy a Római Birodalomban dolgozó ötvösműhelyből származott-e. Minden kétséget kizáróan az utóbbi elitműhelyek terméke viszont az a néhány tárgy, amelyen a kőberakás felületét megfúrták, és abba külön betétet illesztettek.

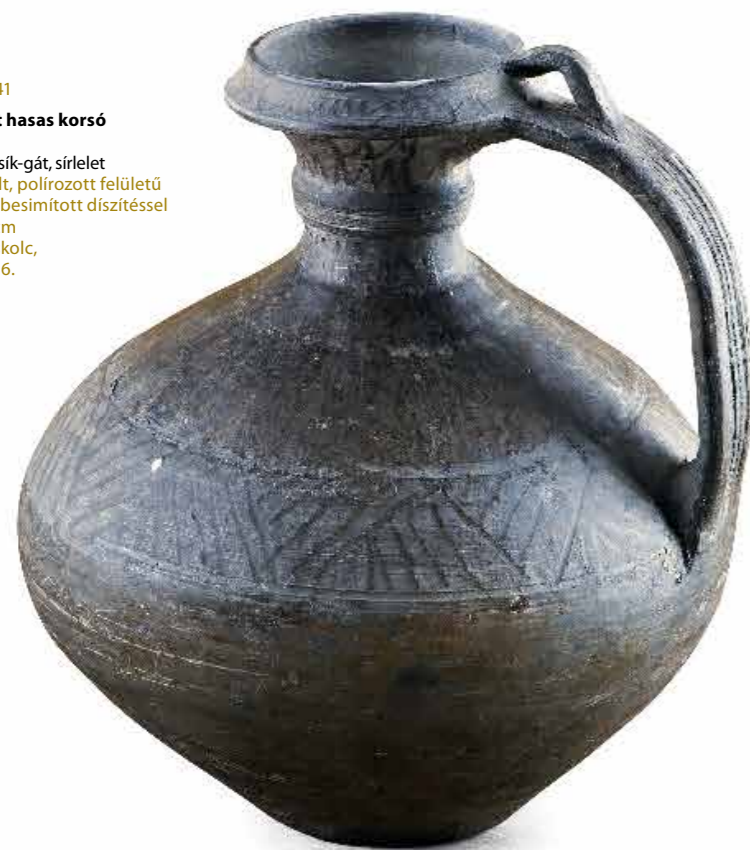
Valószínűleg legtöbbször „barbár” műhelyek termékei azok a tárgyak, amelyeket a kőberakás másik, „szört

rekeszes” változata díszít. Esetében nem a követ alakítják a rekeszhez, hanem éppen fordítva, az általában szabálytalan alakú, gyakran gömbölyded kő alakja szerint készítik el a foglalatot. A különböző formájú köveket befoglaló rekeszek nem illeszkednek szorosan egymáshoz, a tárgy felületén csoportjaik rajzolják ki a mintát.

A hunkorlegkiemelkedőbb, egyben a korszak technikai, kulturális viszonyairól és kultúrák közötti kapcsolatairól írottakat kitűnően szemléltető leletegyüttese az erdélyi Szilágyosomlyón előkerült I. és II. kincs. Az első, 1797-ben talált lelet a bécsi császári kincstárba (Schatzkammer) került, ahonnan később a Kunsthistorisches Museum örökölte meg. A második, 1889-ben előkerült együttes a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében van. Tárgyai közül a legkorábbiak a 4. század második feléből származnak. Életmódjuktól és igényeiktől függően a Kárpát-medencében élő népekhez a hun kor előtt is eljutottak különböző késő római eredetű ötvöstárgyak, viseleti elemek, fegyverek. A kapcsolatot javarészt a római hadseregben zsoldosként szolgáló, sokszor rendkívül magas rangokra emelkedett személyek jelentették, de a különböző barbár királyok (rexek) erejüktől függően szövetségesként éves ajándékokat, presztízscikket is húzhattak a Római Birodalomtól. Így kerülhetett számos egyéb tárgy mellett a II. szilágyosomlyói kincs ónixfibulája, korongos és emailos (zománcos) fibulapárja germán, valószínűleg gepida tulajdonba. A fúrt lyukakba helyezett kisebb betétekkel ellátott ónixkőves fibula alapja a késő római katonatiszti viseletből ismert, úgynevezett hagymagombos fibula: a rendkívül nagyméretű tárgyat ebben az esetben ovális kőberakás fedi. Ugyancsak római műhelyben és a nagy népvándorlások

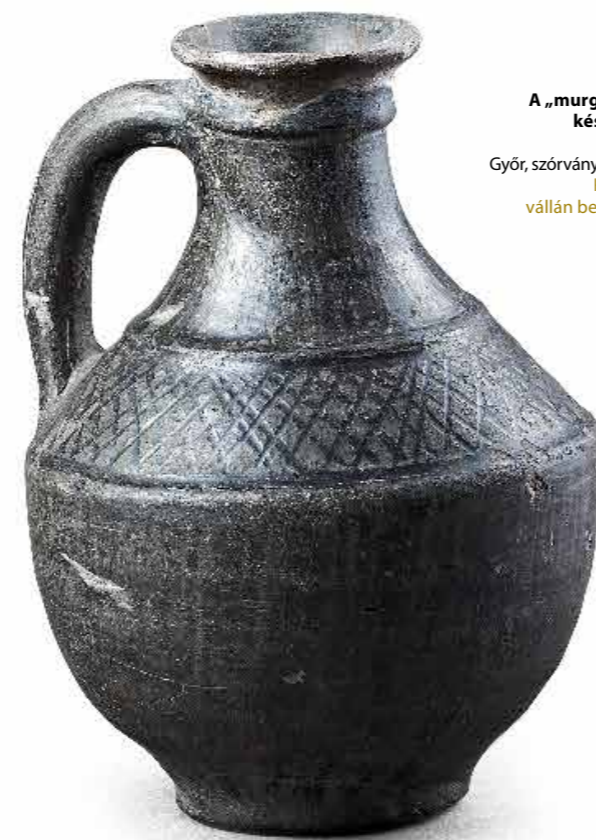
VI.41

Díszített hasas korsó
5. sz. (?)
Ároktő-Csik-gát, sírlelet
Korongolt, polírozott felületű kerámia, besimitott díszítéssel
M.: 19,2 cm
HOM Miskolc,
2009.14.16.

VI.42

A „murgai típusú” korsók késő antik változata
5. sz. első fele
Győr, szörvány, talán sírlelet (1884)
Korongolt kerámia,
vállán besimitott hálóminta
M.: 19 cm
RFM Győr, 53.219.1.

i 43: A regölyi fejedelmi sírlelet

(Ó.J.G.)

A népvándorlások első hullámához köthetően különösen gazdag, jellegzetes mellékletű magányos sírok és kiscsaládi temetők bukkantak elő a Kaszpi-tengertől Normandiáig, tucatnyi lelőhelyen, többnyire nem ásatási körülmények közül. Az 5. század első felére keltezhető sírok (Airan, Untersiebenbrunn 1–2. sír, Iragi, Kerck, Krím félszigeti szörvány, Balsoj Kamenec, dél-oroszországi szörvány, Lébény, Hochfelden, Bakodpuszta, Loucsisztoje 82. sír, Brut 7. kurgán) zömmel női temetkezések, gyakori mellékleteik az ékköves, polikróm stílusú fibulák, sodrott aranyláncok, arany karperecek és a különböző formájú aranyflitterek. A sírleletek párhuzamainak egy része a Krím félszigetéről ismert, ez alapján többen feltételezték, hogy a tárgyakat pontuzsi műhelyek készítették. Az egykori hatalmi elit tagjai közé tartozik egy, a Tolna megyei Regöly határában 1967-ben, homokbányászás során megtalált sír. A magányos sírban egy 40 év körüli nő nyugodott. Enyhén torzított koponyájának hátsó falán egy túlélt trauma nyomán besarjadtt peremű lyuk látható. Múzeumba jutott egy kézzel formált edény egy madárfejes kiöntőcsöves korsó, egy kékpettyes üvegpohár, egy nagyméretű, négykaréjos testű, cloisonné-berakásos ezüstcsat, valamint 123 db aranytárgy. Utóbbiak közül a szörvány tárgyak felhasználásával az elmúlt években sikerült elkészíteni az aranyfólia borításos-ékköves fibulák rekonstrukcióját, valamint a Loucsisztojei sír megfigyelése alapján a korábban szarmata-alán aranyflitteres fátyol elemeinek hitt préselt lemezekből egy diadéma-rekonstrukcióját.

VI.43

Előkelő női sír leletei

5. sz. első fele

Regöly-Pénzesdomb, Homokbánya (1967)

Állatfejes gombú kengyelfibulapár: Öntött ezüst alagra hajtogatott aranylemez, felforrasztott, kövek alakját követő foglalatokkal, filigrándróttal, granulációval; H.: 17,8 cm és 18 cm
Négykaréjos ezüstcsat, állatfejes esattuskével: Ezüstből öntött alapon, aranyfoglatokba illesztett szűkrekeszes berakással; H.: 9 cm; Egymásra tekert végű aranyhuzal: H.: 9 cm
Állatfejes karperec: Öntött arany, poncolt; Átm.: 6,2 cm; Megvastagodó végű karperec: Öntött arany; Átm.: 6,5 cm; Különböző alakú flitterek, rekonstruált diadém alkotórészei: Vékony aranylemezről préselt; Pitykek: Átm.: 0,7–1,6 cm; M alakú flitterek: H.: 3,6 cm; Pohár: Fújt, festett üveg; M.: 38 cm; Madárfejes kancsó: Gyorskorongolt, kannelúrás, felülete polírozott; M.: 38 cm
WMMM Szekszárd, 67.3.1–12; 75.50.1–2.

előtt készült a nagy, oldalt állatalakokkal díszített korongfibulapár és a kis, zománcos kengyelfibula-pár is. Ez utóbbi egyben annak a folyamatnak is bizonyítéka, amelynek során egy eredetileg késő római viseleti elem, a kengyelfibula, átkerült a birodalmat északról övező népek viseletébe, és ott önálló életet kezdett. A hun hódításnak alávetett népek arisztokráciája a hatalmi hierarchiában, illetve hadszervezetben elfoglalt helye alapján jutott hozzá a nemesfémhez és luxusjavakhoz. A szilágysomlyói lelet tömegét kitevő, női viselethez tartozó, nagyrészt szórt keszes díszű, de a szűkrekeszes technikát is alkalmazó nagy kengyelfibulák már hun koriak, minden bizonnyal a germán ízlésnek és viseletnek megfelelően dolgozó, Kárpát-medencei műhely termékei. A gepida elit tárgyi kultúrájának alakulását ekkor már sajátos viseleti hagyományai és a római, késő antik

VI.44

A 47. képen szereplő csat hátoldala rúnajegyekkel

VI.45

Kengyelfibula-pár
Hun kori germán (5. sz. középső harmada)
Szabadbattyán
Ezüstlemez fibula, öntött szirmos gallérral és oldalléccsel, illetve filigrándrót szegéllyel a kengyel töveiben; H.: 18,4 cm; Sz.: 8,6 cm
MNM Budapest, 147.1909.1–2.

VI.46, fent

Lemezes testű csat
Hun kori germán (5. sz. középső harmada)
Szabadbattyán, sírlelet
Ezüstlemez testű, öntött karikájú csat
H.: 6,4 cm; Sz.: 4,2 cm
MNM Budapest, 147.1909.3.

VI.47

Nagy, díszített késő római övcsat
Hun kori germán (5. sz. első fele)
Szabadbattyán, sírlelet
Öntött ezüst, niello szalagfrizzel és poncolt forgópalmattával díszített, aranyozott övcsat, hátlapján karcolt rúnajegyekkel
H.: 10,5 cm; Sz.: 7,5 cm
MNM Budapest, 10.1927.

pompa utánpótlása mellett a hun hódítóknak való megfelelés kényszere is alakította. A kincs három aranytálcája díszítésében, kőberakásaival a korszak arisztokratáinak ízlését követi, a tálcák maguk azonban a hun uralkodó réteg szigorú rítus szerint végzett, hatalmi viszonyokat kifejező lakomáinak kellékei. A gepida királyok tehát germán jellegű viseletük megőrzése mellett is beilleszkedtek a hun hatalmi rendszerbe, átvették azokat a szokásokat, amelyekkel az új udvari szokásrend szerint kifejezheték a politikai hierarchiában elfoglalt helyzetüket.

A hun kor olyan időszak volt, amikor a Mediterráneum mint centrum meggyengülésével a városias civilizációban felhalmozott anyagi és szellemi javak a hun hadjáratok, illetve az általuk előidézett népvándorlások nyomán nagy tömegben jutottak társadalmi rendszerüket és életmódjukat illetően más minőséget képviselő csoportok birtokába. Ezáltal olyan,

jelentős, részben késő római-antik gyökerekből táplálkozó tárgyi kultúra jött létre, amely tárgyainak alakjával, funkciójával hun, alán, germán felhasználói életmódjának is megfelelt, azok ízlésvilágát is tükrözte. Ebben a Hispániától Észak-Afrikán át a Kaukázusig jellemző miliőben sajátos, idegen színezetet képvisel a nomád hunok néhány, temetkezések összefüggésében fennmaradt lelete, amely a hunok politikai bukásával egyszerre, nyomtalanul tűnt el Európából. Az az elitkultúra azonban, amelynek elterjedését a népvándorlások elindításával a hunok tették lehetővé, fennmaradt, és alapjául szolgált a következő évszázad díszítőművészetének is.

VI.49, középen

Kengyelfibula
Hun kori germán (5. sz. középső harmada)
Szabadbattyán
Ezüstlemez fibula, öntött szirmos gallérral és filigrándrót szegéllyel a kengyel töveiben
H.: 23,6 cm
MNM Budapest, 24.1924.a.

VI.50

Kengyelfibula
Hun kori germán (5. sz. első fele)
Szabadbattyán, sírlelet
Ezüstlemez fibula, öntött szirmos gallérral a kengyel töveiben
H.: 24 cm (kiegészítéssel)
MNM Budapest, 24.1924.b.

VI.48

Állatfejes csatpecsek
Hun kori germán (5. sz. második fele)
Szabadbattyán
Öntött ezüst
H.: 8,4 cm
MNM Budapest, 24.1924.g.

VI.51

A II. szilágysomlyói kincs nagy ónixfibulája
4. sz. második fele
Szilágysomlyó (1889)

Csiszolt ónixkövel, hegyikristály, gránát- és zöld üvegberakásokkal díszített arany fibula. Az ónixkő peremén furatokba aranylemez foglalatokban kis gránátberakások ülnek.
H.: 17,1 cm; Sz.: 11,4 cm
MNM Budapest, 122.1895.1.

i 51: A szilágysomlyói ónixfibula

A nagyméretű, kerek vagy ovális, eredetileg láncsüngőkkel ellátott ruhakapcsoló tűk a római és bizánci császári viselet fontos kellékei voltak. Hasonló tárgy számos korabeli ábrázoláson feltűnik, az uralkodó jobb vállán összefogva a császári köpenyt – a leghíresebb a ravennai San Vitale-templom Jusztinianusz császárt ábrázoló mozaikja –, eredeti pompájukban azonban csak elvétve csodálhatjuk meg őket. A szilágysomlyói kincsen kívül az osztropataki királysírból (Ostrovany, Szlovákia, Kr. u. 300 körül) ismerünk még hasonló funkciójú leletet.

A szilágysomlyói császárfibula közepén nagy ónixkő foglal helyet, amelyben körben további, befűrt rekeszek láthatók, gránátkő berakással. A komoly technikai tudással előállított ékszer valószínűleg római császári ötvösműhelyben készült. A Római Birodalomból úgy juthatott el a Kárpát-medencébe, hogy a császár egy barbár uralkodóval kötött szövetség megpecsételéseként, a helyi király beiktatására egy teljes díszöltözetet küldött. Egy 6. századi forrás alapján a jelenetet így képzelhetjük el: Zathis örmény király „...címeivel együtt elnyerte egy ősrégi szokásnak megfelelően a királyi inszignákat (jelvényeket) is. Az inszignák egy aranyból készült, drágakövekkel díszített koronából, egy arannyal átszőtt, bokáig érő ruhából, bíborszínű cipőből és egy arannyal és ékkövekkel díszített turbánból állnak... A királyi inszignák további alkotórésze egy fibula, drágaköves csüngődíszekkel és más díszítményekkel, amellyel a köpeny záródik.” (Agathias és Prokopius tudósítása a király beiktatásáról, I. Jusztinianusz császár idején).

i 51–64: A szilágysomlyói kincs

A hun kori Kárpát-medencéből az ékkő berakásos díszítőművészet legragyogóbb lelete a két részletben előkerült szilágysomlyói kincs (ma Șimleu Silvaniei, Románia). Az első, 1797-ben, kecskelegeltetés közben talált lelet a bécsi Császári Éremgyűjteménybe jutott, ahonnan később a Kunsthistorisches Museum örökölte. A második lelet 1889 nagyszombatján, ugyanazon a telken látott napvilágot, burgonyaültetés során. Az eset idején a városban tartózkodott báró Orbán Balázs országgyűlési képviselő, neves történész is aki, fölismerve a leletek jelentőségét, azonnal értesítette a Magyar Nemzeti Múzeum akkori főigazgatóját, Pulszky Ferencet.

A „kincs” kifejezés arra utal, hogy nem egykori temetkezésből vagy településről származnak a tárgyak; a magas rangú tulajdonosok egy váratlan veszedelem során rejthették el sekély gödrökbe értékeiket. Az elrejtés időpontját 425–450 közé tehetjük, de a leletegyüttesben van néhány jóval korábbi, 3–4. századi tárgy is. A kincsen található római és barbár hatalmi jelvények alapján arra gondolhatunk, hogy a tárgyak egykori tulajdonosa a kor egy „barbár” dinasztiája, egy király és családja lehetett, amely a Római Birodalommal is szoros diplomáciai kapcsolatban állt. A magyar régészeti kutatás a hunokkal szövetségben álló keleti germán nép, a gepida törzs uralkodóihoz köti a leleteket. A leletek kiválóan szemléltetik a római és barbár elemek összefonódását, ami a népvándorlás kori anyagi kultúra egyik legfőbb jellemzője.

i 56–63: A szilágysomlyói kengyelfibulák

A szilágysomlyói kincs nagyméretű ruhakapcsoló tűi, egy korong alakú és kilenc kengyelfibulapár az ékkő berakásos díszű fibulák legszebb példányai. Míg a nagy ónixfibula a legmagasabb rangú férfiak ruhájához tartozott, a párban viselt arany ruhakapcsoló tűk az előkelő nők lepelserű, római eredetű ruháját, a peploszt fogták össze mindkét vállon. Hasonló öltözet széles körben, minden társadalmi rétegben elterjedt a 4–5. században, az egyszerűbb tűk ezüstlemezéből vagy más színesfémből és vasból készültek.

A szilágysomlyói fibulák előállításának helye vitatott kérdés. Az aranyból készült korongfibulákat, az oldalra hajló oroszlánfejű és a csikóhállal díszített kengyelfibulákat a préselt állatalakok és technikai részletek – például tojássormotívum – alapján római ötvösök állították elő. A többi tárgy egyszerűbb, aranylemezzel beborított, öntött ezüstkészítmény, azonban a finom technikai részletek alapján feltételezhetjük, hogy ezeket is olyan, rómaiak által szervezett műhelyben készítették, amely kifejezetten barbár előkelők igénye szerint (is) dolgozott.

VI.52

A II. szilágysomlyói kincs függesztőkarikás csészéi
5. sz. első fele
Szilágysomlyó (1889)

Vastag aranylemezről kalapált, aranylemezbe forrasztott rekeszekben gránátberakással.
Átm.: 10,3–12,7 cm; M.: 4,4–5 cm;
184,25 g; 343,8 g; 346,72 g
MNM Budapest, 122.1895.9,11,14.

VI.53

A II. szilágysomlyói kincs
Késő római korongfibulapárja

4. sz. második fele

Szilágysomlyó (1889)

Domborított, poncolt díszű, vastag aranylemez
alapon hegyikristály és gránátberakások

Átm.: 10,3 és 10,7 cm

MNM Budapest, 122.1895.8.

VI.54, jobbra lent

A II. szilágysomlyói kincs

„Eskükarikája”

(fogadalmi tárgy vagy hatalmi szimbólum)

4. sz. vége–5. sz. első fele

Szilágysomlyó (1889)

Sodort aranydróttal körbetekert,
három aranylemezről készült gombbal
ellátott karika

Átm.: 12–12,5 cm; V.: 0,9–1 cm

MNM Budapest, 122.1895.10.

VI.55

A II. szilágysomlyói kincs
Oroszlános fibulapárja

4. sz. második fele

Szilágysomlyó (1889)

Az oroszlántest vastag, öntött aranylemez,
saját anyagából kialakított cellákkal, poncolt
felülettel, a nyakon ráforrasztott rekeszszorral;

A túlemez öntött ezüst alapra hajtogatott,
domborított díszű aranylemez, ráforrasztott
rekeszekben csiszolt felszínű gránátokkal

H.: 14,7 és 15,3 cm; 193,98 g és 188,3 g

MNM Budapest, 122.1895.5.

VI.56

A II. szilágysomlyói kincs
Lépcsős fejű kengyelfibulapárja

5. sz. első fele

Szilágysomlyó (1889)

Aranylemezrel borított ezüst,
a lemezre forrasztott rekeszekkel,
benn gránátok berakások

H.: 16 cm

MNM Budapest, 122.1895.2.

VI.58, túloldalon fent
A II. szilágysomlyói kincs kengyelfibulapárja
5. sz. első fele
Szilágysomlyó (1889)
Aranylemez borítású öntött ezüst alapon rekeszes díszítéssel
H.: 22,6 és 24,8 cm
MNM Budapest, 122.1895.3.

VI.59
A II. szilágysomlyói kincs „Tengeri ló” állatfejes kengyelfibulapárja
5. sz. első fele
Szilágysomlyó (1889)
Öntött ezüst alapon aranylemez, granulációval, gyöngydróttal, felforrasztott foglalatokba illesztett gránátkövekkel díszített
H.: 13 cm
MNM Budapest, 122.1895.7.

VI.57
A II. szilágysomlyói kincs zománcozott, késő római kengyelfibulapárja
4. sz. második fele
Szilágysomlyó (1889)
Aranylemez borított ezüst, zománc, granuláció, filigrán- és gyöngydrót díszítéssel, nagy gránátkövekkel
H.: 12,3 cm
MNM Budapest, 122.1895.6.

VI.60, túloldalon lent
A II. szilágysomlyói kincs kengyelfibulapárja
5. sz. első fele
Szilágysomlyó (1889)
Aranylemez borítású öntött ezüst alapon rekeszes díszítéssel
H.: 24,6; Sz.: 7,6 cm
MNM Budapest, 122.1895.12.

VI.61
A II. szilágysomlyói kincs kengyelfibulapárja
5. sz. első fele
Szilágysomlyó (1889)
Aranylemez borítású öntött ezüst alapon kék, zöld üveglapokkal és gránátberakásokkal
H.: 17,4 cm
MNM Budapest, 122.1895.13.

VI.62, fent

**A II. szilágysomlyói kincs
kengyelfibulapárja**

5. sz. első fele

Szilágysomlyó (1889)

Öntött ezüst alapon aranylemez,
felforrasztott foglalatokba illesztett
gránátkövekkel és zöld
üveglapokkal díszített

H.: 12,6 cm

MNM Budapest, 122.1895.15.

VI.63

**A II. szilágysomlyói kincs
kengyelfibulapárja**

5. sz. első fele

Szilágysomlyó (1889)

Aranylemez borítású öntött ezüst alapon
állatfejes gombbal, rekeszeiben félgömb alakú és
formára csiszolt gránátkövekkel díszített

H.: 18,4 és 18,1 cm

MNM Budapest, 122.1895.16.

VI.64

**A szilágysomlyói I. kincs
csüngődíszes nyaklánc**

5. sz. első fele

Szilágysomlyó (1797)

Poncolt díszű lemezből kivágott és öntött arany, füstkvarc
52 db miniatűr fegyverrel és munkaeszközzel díszített,
feltehetően az 5. sz. elején készülhetett késő római műhelyben
H. (a füstkvarc gömbcsüngő nélkül): 176 cm; 712,8 g
KHM AS Bécs, VII. b 1.

i Az ékkő és üvegberakásos ötvösművészet

A hun korban hatalmas területeken terjedt el egy igen látványos ötvösművészeti gyakorlat, ahol az ékszereket, különböző viseleti elemeket, lószerszámdíszeket és fegyvereket színes féldrágakövekkel vagy üvegberakással díszítették. Elsősorban aranyat és dél-indiai, Srí Lanka-i eredetű gránátkövet használtak a feltűnő, vörös színhatás elérésére. Az ékkő berakásnak többféle megjelenési formáját ismerjük: a köveket befoglalhatták egyesével vagy egymáshoz illesztve rekeszekbe rendezhették őket. Kerülhetett hangsúlyos, központi helyre egy-egy nagy, domborúan csiszolt ékkő, más esetben pedig az egész tárgyat beborította a sok apró, laposra csiszolt kőbetét. E díszítőművészet két nagy ötvöstechnikai hagyományból táplálkozott. A hellenisztikus gyökerű eljárás, a kalapálás-forrasztás során arany alaplemezre illesztették a foglalat pántját, az így kialakult rekeszbe először gipszszerű kítóanyagot, erre – a kő ragyogásának fokozása érdekében – recézett aranylemezket helyeztek el, végül a kőbetét elhelyezése következett. A késő római gyakorlat szerint a tárgyakat öntéssel állították elő, majd az öntvényekből kivették a kövek számára a foglalatokat.

Az úgynevezett polikróm, „sokszínű” díszítőművészet kialakulása, eredete vitatott. Legvalószínűbb közvetlen előzményei a Fekete-tenger környékén, a Kaukázusban és a Krím félsziget görög gyarmatvárosainak műhelyeiben születtek. A „stílus” gyors, nagy területeket behálózó elterjedése egyrészt a hun hódításoknak, jelentős népmozgásoknak, másrészt a késő Római Birodalom és a barbárok állandó diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatának volt köszönhető.

VI.65

Női sír leletei 5. sz. első fele

Iszcaszentgyörgy (1934)
Cikáda: Aranylemezbeli trébelt, felforrasztott gyöngydróttal osztott felületű
H: 3,7 cm; Sz.: 2,6 cm; 4,13 g
Hordó alakú, hornyolt díszű lemezgyöngyök:
Aranylemezbeli trébelt, forrasztott
H.: 1,1 cm; Átm.: 0,5 cm; 4,09 g
Poliédergombos fülbevalópár: Arany, vékony lemezkeretbe illesztett gránátkő betétek
Átm.: 3,3–3,7 cm; 12,37 g
SZIKM Székesfehérvár, 9247.

VI.66

Hun kori női síregyüttes 4. sz. vége–5. sz. első fele

Rábapordány, sírlelet, vétel (1926)
Nyakék: Bordázott aranylemez csövecskék és préselt aranylemez levelek; 16,98 g
Kengyelfibula-pár: Öntött alapot borító aranylemezre forrasztott, gránátberakások alakját követő foglalatokkal díszített
H.: 12,2 cm és 12,7 cm
Eskükarika: Ezüstszállakból ezüstdrót alap köré fonott karika, melyről három helyen összesodort végű drótyúrukról lemez, poncolt díszű csüngők függnek; Átm.: 9,5 cm
MNM Budapest, 16.1926.1–4.

VI.67

Női sír leletei 5. sz. első fele

Kapocs (1979)
Övcsat: Öntött ezüst, ékvéselt, aranyozott; csepp alakú rekeszben piros üveg, kerek rekeszben zöld csontkorong, a tövis és a keret nélküli; H.: 9,1 cm; H. (csattest): 5,8 cm
Poliédergombos fülbevalópár: Rekeszeiben fehér, gipszes kítóanyagával rögzített gránátlapok; Átm.: 2,5–3,3 cm; 9,6 g és 9,5 g
Aranytűpár: Öntött arany, kalapált; H.: 3,9 cm; 2,19 g és 2,08 g
Csövecskék (lemezgyöngyök): Barázdált aranylemezbeli összeforrasztva
H.: 1 cm; Össztömeg 4,54 g
LDM Veszprém, 81.1.1–3, 5, 19.

VI.68

Fésű és övcsatok 4. sz. vége–5. sz. első fele

Kisvárdá-Daru sziget, sírlelet (1969)
Púpos hátú fésű: Csontból faragott, beütött pontkörökkel díszített
H.: 8,6 cm; Sz.: 5,9 cm
Csatok: Öntött ezüst
Átm.: 1,3–1,8 cm
JAM Nyíregyháza, 71.8.1–3.

i 69: A bakodpusztai női temetkezések

A bakodpusztai három női sír, a szilágysomlyói kincshez hasonlóan, a hun korszak legfontosabb, régóta ismert leletei közé tartozik. 1859. szeptember 22-én került elő egy iskolaépület alapozása közben. A tárgyakat Kunszt József kalocsai érsek ajándékozta a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Bóna Istvánnak köszönhetően a sírhelyeket 1970-ben azonosították. A sírokban talált ékszerek és viseleti tárgyak a hun kori ötvösművészet legszebb alkotásai. A valószínűleg vadkant formázó, állatfejben végződő karperecpár, a „jégcsapcsüngős” fonott nyaklanc, a félhold és csepp alakú csüngőkkel díszített gránátgyöngyös nyaklanc különösen jó minőségű ékszerek. Olyan kiemelkedő tárgyak, amelyeknek a korszak egyéb, híres – a barbár vezetőréteghez köthető – leletegyütteseiben vannak párhuzamai, erőteljesen bizonyítják az 5. század derekára jellemző elitkultúra presztizstárgyainak széles körű elterjedését. A jégcsapszerű csüngőkkel ellátott nyakéknak például a Fekete-tenger vidékétől Elzászig vannak párhuzamai. A gránátgyöngyös-csüngős lánc mediterrán munka lehet, hasonló láncok magas rangú római hölgyek viseletében és ábrázolásain tűnnek fel. A három gazdag női temetkezést nem tudjuk ismert történeti személyekhez, királyi uralkodóházhoz kötni az írott források alapján, bár Bóna István szerint az Attila szűkebb köréhez tartozó Edika szkír, keleti germán királyi családjának nőtágjait, illetve udvartartását sejtethetjük az előkelő elhunytakban.

VI.69, itt és a túloldalon

Előkelő női sír leletei
5. sz. középső harmada

Dunapataj-Bakodpuszta (1859)

Állatfejű karperecpár: Öntött, felforrasztott foglalatban gránátberakással, csuklós, csavarral záródó; Átm.: 8,5–8,8 cm; 76,25 g; 79,75 g
Rekeszű fejgyűrű: Aranylemezből készült, beforrasztott lécekből összeállított foglalatba helyezett gránátlapokkal; 12,65 g; 9,95 g; 7,9 g; 5,3 g

Késő római, jégcsapcsüngős nyaklanc: Négy szálból fonott lánc, háromszög alakú, gránátberakásos függők; H.: 35 cm; 39,7 g

Késő római, gránátberakásos nyaklanc: Gránátgömbök, félhold és szív alakú gránátberakásos rekeszes csüngők, arany nyaklanc; 79,65 g

Poliédergombos fülbevaló: Aranylemezből kivágott, áttört gombtest, hiányzó gránátberakás; MNM Budapest, 19.1860.1–8.

VI.71

Poliédergombos fülbevalópár
5. sz.

Perjámos, ajándék (1985)

Nyitott, csavart karikájú, aranylemezből összeállított, granulált kosárral, gránátberakással
Átm.: 2,7 cm, Súly: 10,73 g, 10,11 g
MNM Budapest, 67.1885.1.

VI.70

Női sír leletei

Gepida

(5. sz. középső harmada)

Gyulavári

Ezüstcsát: Lemezes teste poncolt díszű, aranyozás nyomaival; ezüstműből öntött karikája állatfejben végződik, szeme gránátbetét;
H.: 11,5 cm; Sz.: 4,8 cm

Kengyelfibula-pár: Ezüstlemez fibula, a kengyel két végére forrasztott préselt, aranyozott ezüstlemez gallérral, öntött állatfejű és ékvéssett spirálmintás, öntött, aranyozott oldallécekkal; H.: 26,3 cm

MNM Budapest, 1.1943.1-3.

VI.72

Női sír leletei

Gepida

(5. sz. középső harmada)

Tiszalök

Kengyelfibula-pár: Ezüstlemez fibula, a kengyel két végére forrasztott préselt, aranyozott ezüstlemez gallérral, öntött állatfejű és ékvéssett spirálmintás, öntött, aranyozott oldallécekkal
H.: 26 cm (kiegészítve)

Övcsat: Öntött ezüst, ékvéssett, aranyozott; H.: 8,6 cm; Sz.: 3,5 cm

MNM Budapest, 12.1948.7; 12.1948.19.

VI.73

Női sír leletei

Gepida

(5. sz. középső harmada)

Barabás, ajándék (1897)

Kengyelfibula: Ezüstlemez fibula, a kengyel két végére forrasztott préselt, aranyozott ezüstlemez gallérral, öntött állatfejű; H.: 21,5 cm

Övcsat: Öntött ezüst, ékvéssett, aranyozott; H.: 9 cm

Üveg pohár: Zöld színű, fűjt, üvegzállal díszített; M.: 15 cm

MNM Budapest, 77.1897.1-2, 5.

70-73: Gazdag női temetkezések az 5. században

A hun korban néhány évtized alatt létrejött – a hun-alán nomád tradíció, a helyi szarmata és késő antik, valamint a keleti germán elemek keveredéséből – egy meglehetősen homogén kulturális egység, amelyhez a Közép-Duna-vidéken és a Balkánon is jellegzetes régészeti leletek köthetők. Ilyenek az emberi maradványok közül a homlokán megnyújtott, deformált (ún. torzított) koponyák, amelyek egy sajátos szépségideál megtestesítői, a sírmellékletekben a peplos ruhát a két vállon megtűző nagy, ezüstlemez fibulák, az ékvésesspirálindás díszű viseleti tárgyak (övcsatok, fibulák), a nagy borostyángyöngyök, az ún. poliédergombos fülbevalók, a tükrök, valamint a besimitott díszű, jó minőségű kerámia. E kör, e kulturális szféra jellemzőinek markáns tükröi az elithez tartozó nők gazdag mellékletekkel ellátott sírjai, amelyekből számtalan van szerte a Felső-Tisza-vidéktől Itáliáig (a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből pl. Barabás-Bagolyvár, Mád, Tiszalök).